

Bosna i Hercegovina
Savjet ministara

IZVJEŠTAJ

BOSNE I HERCEGOVINE O ZAKONODAVNIM I DRUGIM MJERIMA
NA PROVOĐENJU NAČELA UTVRĐENIH U OKVIRNOJ KONVENCIJI
ZA ZAŠTITU NACIONALNIH MANJINA

Sarajevo, decembar 2003. godine

DIO I

UVOD

I ZEMLJA I STANOVNIŠTVO

1. Bosna i Hercegovina se nalazi na zapadnom dijelu Balkanskog poluotoka. Pogranične zemlje: Državna zajednica Srbija i Crna Gora na istoku i jugoistoku, Republika Hrvatska na sjeveru, zapadu i jugu.

Bosna i Hercegovina ukupno pokriva 51 209,2 km²

Kopno: 51197 km² ; More:12,2 km²; Klima: pretežito kontinentalna, oštra kontinentalna na planinama i mediteranska na jugu.

2. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, Bosna i Hercegovina je imala 4,377.033 stanovnika, unutar 1.537 kilometara duge granice. Plodna obradiva površina zemlje obuhvaća 2.531.000 ha ili 49,5% od ukupne teritorije, što pruža višestruke mogućnosti za poljoprivredu i proizvodnju hrane u povoljnim i raznovrsnim klimatskim uvjetima (od oštre kontinentalne do blage mediteranske klime). Oko 46% teritorije pokriveno je raznim tipovima šuma. Ova zemlja poznata je po svojim hidro i termoenergetskim kapacitetima, zbog njenih vodenih potencijala i zaliha uglja.

3. Tijekom 1991. godine Bosna i Hercegovina je dostigla veoma povoljno stanje u pogledu broja domaćinstava i broja stambenih jedinica. Prema popisu iz 1991. godine imala je 1,207.693 stambene jedinice u 6.823 naselja. Prosječna stambena jedinica iznosila je 60,45 m² po domaćinstvu, ili 16,68 m² po stanovniku.

U 1991. godini Bosna i Hercegovina je bila na razini srednje razvijene industrijske zemlje, s nacionalnim dohotkom od oko 2.000 američkih dolara po glavi stanovnika, oko 1,7 milijuna BH stanovnika (39% od ukupnog broja stanovnika) živjelo je u urbanim sredinama.

4. Bosna i Hercegovina poznata je po raznolikosti naroda i nacionalnih manjina koji u njoj žive. Prema popisu iz 1991. godine, stanovništvo Bosne i Hercegovine su činili Bošnjaci (43,5%), Srbi (31,2%), Hrvati (17,4%), Jugosloveni (5,5%) i ostali (2,4%). Kategoriju "ostalih" činili su pripadnici 17 nacionalnih manjina, iako su u vrijeme popisa stanovništva korišteni pojmovi nacionalnost i etničke grupe, koliko ih je tada bilo u Bosni i Hercegovini, a što je sankcionirao i nedavno usvojenim zakonom (1. travnja 2003.godine), Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina. Pored navedenih, u Bosni i Hercegovini je živjelo i dvadesetak drugih naroda i nacionalnih manjina. U Bosni i Hercegovini koegzistiraju dominantne monoteističke religije: Islam, Pravoslavlje, Katoličanstvo i Judeizam, te druge vjerske zajednice i sekte. Prema Ustavu Bosne i Hercegovine, svi njeni građani imaju jednaka prava i slobode u pogledu ispoljavanja vjere i drugih uvjerenja.

5. Procent učešća pojedinih starosnih grupa u ukupnoj populaciji stanovništva u Bosni i Hercegovini, 1991. godine bio je sljedeći: od 0-6 godina 11,1%, od 7-17 godina 13%, od 15-19 godina 8,4%, od 20-64 godine 61,5% i 65 godina i više godina 6%. Stopa fertiliteta je iznosila 52‰, a stopa mortaliteta 7,4 ‰ za muškarce, a 6,5‰ za žene u 1990 godini.

a) statistika: stanovništvo Bosne i Hercegovine prema popisima

Godina popisa	Površ. u km 2	Broj domaćinstva	stanovništvo			Broj stanovn. na 1 km
			ukupno	muški	ženski	
1879	51246	...	1158440	607789	550651	22,6
1885	51246	226699	1336091	705025	631066	26,1
1895	51246	257493	1568092	828190	739902	30,6
1910	51200	310339	1898044	994852	903192	37,1
1921	51200	1890440	966209	924231	36,9
1931	51564	398238	2323555	1185040	1138515	45,1
1948	51189	498116	2564308	1236932	1327376	50,1
1953	51221	565212	2847459	1385559	1461900	55,6
1961	51197	706107	3277948	1599665	1678283	64,0
1971	51197	848545	3746111	1834600	1911511	73,2
1981	51197	1030689	4124256	2050913	2073343	80,6

b) statistika: stanovništvo prema popisu iz 1991. godine

površina km 2	domaćinstva	stanovništvo			Broj stanovnika na 1 km	Broj osoba na jedno domaćinstvo	broj žena na 1000 muškaraca
		ukupno	muški	ženski			
51.129	1.207.098	4.377.033	2.183.795	2.193.238	85,6	3,63	1.004

c) stanovništvo Bosne i Hercegovine prema starosti i spolu

	1971			1981			1991		
	ukupno	muškarci	žene	ukupno	muškarci	žene	ukupno	muškarci	žene
ukupno godine	3746111	1834600	1911511	4124256	2050913	2073343	4377033	2183795	219328
0-4	405505	207129	198376	365332	186494	178838	332422	170535	161887
5-9	442665	225726	216939	375765	192284	183481	347379	177988	169391
10-14	442199	225066	217133	393024	201313	191711	347590	177932	169658
15-19	411387	209215	202172	433304	222406	210898	360008	185292	174716
20-24	319317	162073	157244	404751	211100	193651	359991	188724	171267
25-29	225727	109724	116003	357773	184730	173043	371776	194041	177735
30-34	289810	140952	148858	294502	150178	144324	361854	186643	175211
35-39	280482	139035	141447	216718	107411	109307	334569	172024	162545
40-44	243016	118781	124235	280137	138850	141287	276412	139433	136979
45-49	166241	70017	96224	267657	133616	134041	201165	98993	102172
50-54	101840	41069	60771	230515	112499	118016	257382	125380	132002
55-59	114629	48828	65801	157374	63861	90513	241011	116919	124092
60-64	112727	53087	59640	90131	35365	54766	198647	92924	105723
65-69	79808	37590	42218	92274	37922	54325	124752	48102	76650
70-74	53549	23136	30413	77597	34744	42853	62922	22893	40029
75 i više godina nepozato	42986	16166	26820	80495	33300	47195	96691	37257	59434
	14223	7006	7217	9907	4840	5067	102462	48715	53747

A) Bosna i Hercegovina u periodu od 1992.-1995. g.

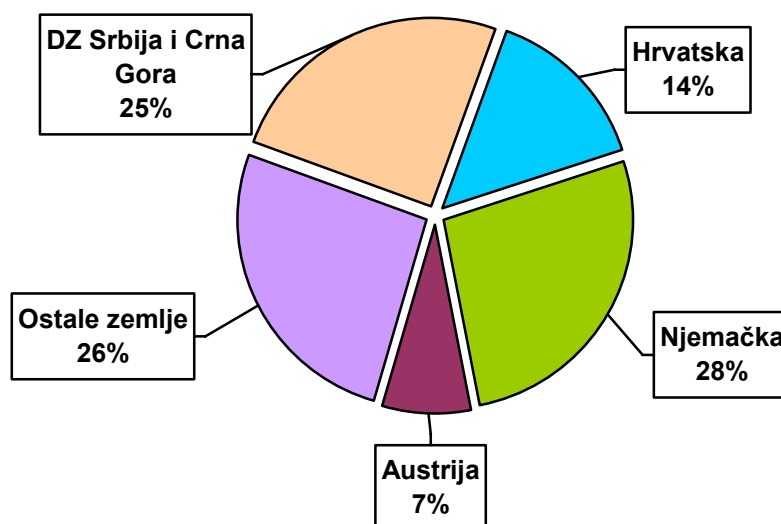
1. Bosna i Hercegovina je međunarodno priznata 6.4.1992. godine. Svoje pravno postojanje kao neovisna država dobila je u već postojećim administrativnim granicama, sada međunarodno priznatim.

2. Rat u Bosni i Hercegovini, koji je započeo u travnju 1992. godine, ostavio je ogromne posljedice na demografsku sliku Bosne i Hercegovine. Iz svojih domova tijekom rata pokrenuto je 2.200.000 osoba, što čini preko 55% predratnog domicilnog stanovništva. Od tog broja oko 1,2 milijuna osoba je potražilo izbjegličku zaštitu u preko 100 zemalja širom svijeta, dok je u isto vrijeme oko milijun osoba raseljeno unutar Bosne i Hercegovne. U periodu od 1992. do 1995. godine u zemljama prihvata evidentirano je oko 1.200.000 izbjeglica iz Bosne i Hercegovine.

3. Zemlje regiona: DZ Srbija i Crna Gora i Rpublika Hrvatska prihvatile su skoro 40% izbjeglica iz Bosna i Hercegovina, dok su SR Njemačka i Austrija pružile zaštitu najvećem broju BH izbjeglica izvan regiona.

Ove četiri zemlje prihvatile su skoro 80% svih osoba koje su kao izbjeglice napustile Bosnu i Hercegovinu. Položaj BH izbjeglica bio je različit po zemljama sa stanovišta humanitarne pomoći, ali generalno, zbrinjavanje je organizirano sukladno temeljnim načelima humanitarnog prava, uvažavajući odredbe Ženevske Konvencije o pravnom statusu izbjeglica iz 1951. godine.

Najznačajnije zemlje prihvata izbjeglica iz BiH 1992.- 1995.

4. Posljedica rata je veliki broj poginulih oko 250. 000 tisuća, među kojima je veliki broj djece. Također se procjenjuje, da se više od 30.000 tisuća osoba vode kao nestale.

5. Na temelju podataka iz studije "Strategija prostornog uređenja Federacije Bosne i Hercegovine i faza", ekonomske štete, uključujući izgubljene zarade, procjenjuje se na 50-70 milijuna US\$. Štetu na imovini, Svjetska banka procjenjuje na 15 do 20 milijuna US\$. Industrijska proizvodnja tijekom rata dostizala je samo oko 5% predratne proizvodnje.

Razoreni su gradovi, gradski kompleksi, sela, zaseoci, spomenici i spomeničke cjeline, objekti društvenog standarda, poslovni prostori i vjerski infrastrukturni objekti i uređaji, saobraćajnice i parkovi, proizvodna dobra i drugo. Oko 80% stanovništva živjelo je od humanitarne pomoći.

Uništeno je više od 1/3 stambenog fonda u Bosna i Hercegovina od čega je oko 18% stambenih jedinica potpuno uništeno. Teško su stradala i šumska bogatstva Bosne i Hercegovine, bespravnom sječom, paljenjem i uzurpiranjem šumskog područja. Stradale su i zdravstvene ustanove oko 24% ranijih kapaciteta, dok je procent štete na ranijim zdravstvenim ustanovama iznosio preko 40%.

Jedna od najtežih ratnih posljedica za Bosnu i Hercegovinu je postojanje oko 2 milijuna zaostalih mina i oko 3 milijuna drugih ubojnih sredstava, koji još nisu deminirani.

6. Izmjena demografske slike stanovništva u odnosu na posljednji popis stanovništva iz 1991. godine, rezultat su ratne kataklizme, progona, migracije i emigracije, tako da je raniji raspored populacije u Bosna i Hercegovina znatno drukčiji. Zbog nestanka, pogibija, imigracija i invaliditeta, biološka reprodukcija stanovništva je destruirana. Rijekom rata odnos između nataliteta i mortaliteta dobio je nepovoljan tijek i ishod.

B) Bosna i Hercegovina poslije 1996. godine

1. Nastojanja međunarodne zajednice da zaustavi rat u Bosni i Hercegovini rezultirale su zaključivanjem Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (21.11.1995. g. parafiran u Deytonu) koji je potpisan 14.12.1995. godine u Parizu.

Pored zaustavljanja rata, ovaj mirovni sporazum također uređuje odnose u državi Bosni i Hercegovini. Po odredbama tog mirovnog sporazuma, posebice Anex-a IV Ustava BiH, Bosna i Hercegovina nastavlja postojati kao neovisna država. Teritorij Bosne i Hercegovine sastoji se od dva entiteta, i to Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Naknadnom odlukom predviđene arbitražne komisije ustanovljava se posebna administrativna jedinica Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine. Ovim sporazumom, također, se reguliraju nadležnosti centralne vlasti i vlasti entiteta. Glavni grad ostaje Sarajevo a službeni jezici su bosanski, hrvatski i srpski.

C) Stanovništvo u Bosni i Hercegovini poslije 1996. godine

Napomena: Popis stanovništva nije realiziran u posljednjem desetogodišnjem periodu u Bosni i Hercegovini, tako da ne postoje zvanični podaci o broju stanovnika za Bosnu i Hercegovinu. Tekst koji slijedi prikazuje dostupne podatke koji su objavljeni u "Studiji humanog razvoja Bosne i Hercegovine" a koji su utemeljeni na istraživanjima i dostupnim podacima statističkih zavoda entiteta.

Demografske promjene po entitetima, od 31.3.1991. do 31.3.2001.

	<i>Bosna i Hercegovina</i>	<i>Federacija Bosne i Hercegovine</i>	<i>Republika Srpska</i>
<i>Broj stanovnika na dan 31.3.1991.</i>	4,377,033	2,783,711	1,593,322
<i>Prirodni priraštaj (+)</i>	144,202	117,910	26,292
<i>Povratnici iz inozemstva (+)</i>	373,400	346,140	27,260
<i>poginuli, nestali i viša stopa ratnog mortaliteta (-)</i>	269,810	149,860	119,950
<i>Protjerani (izbjeglice) (-)</i>	1,168,000	735,000	433,000
<i>Iseljavanje nakon Deytona</i>	92,000	64,400	27,600
<i>Broj stanovnika na dan 31.3.2001.</i>	3,364,825	2,298,501	1,066,324
Sastav			
1991.	100	63.6	36.4
2001.	100	68.3	31.7

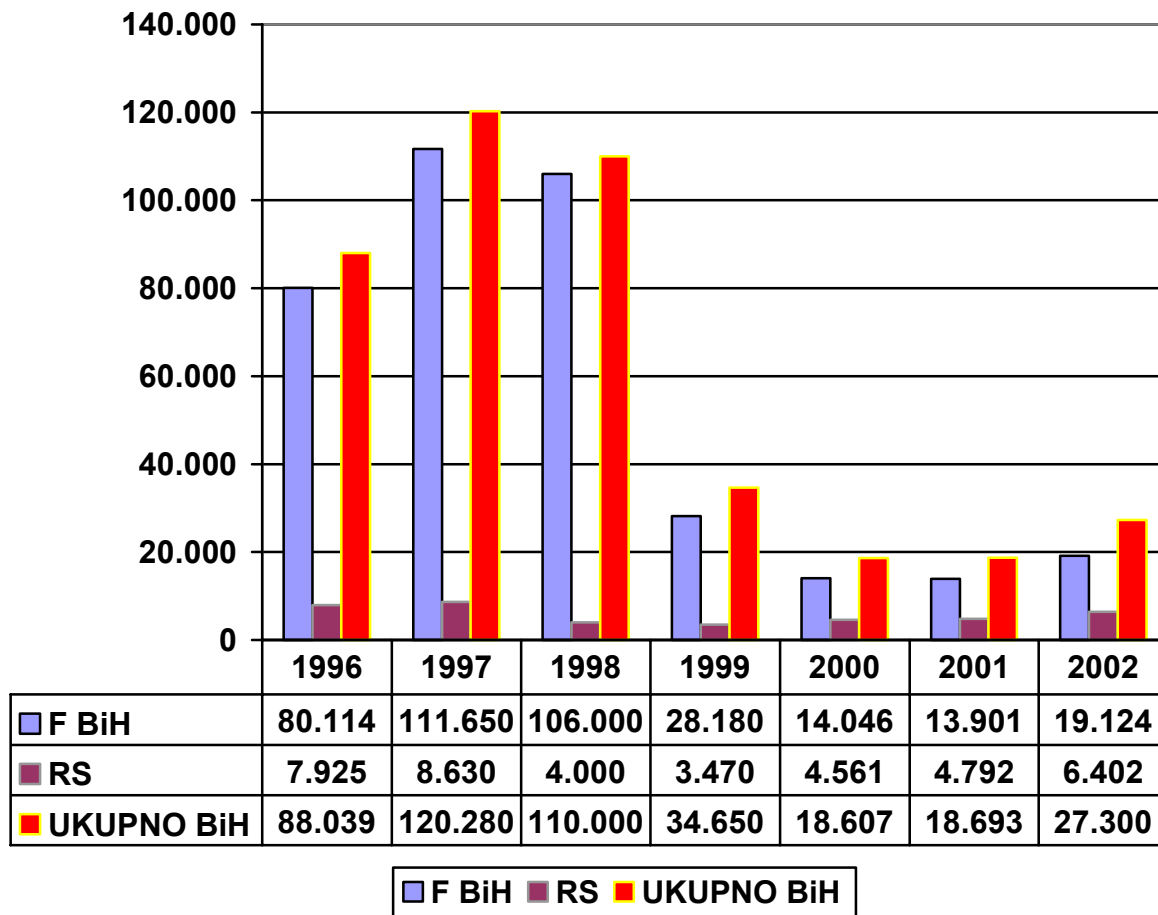
2. Demografske promjene po nacionalnoj pripadnosti

	<i>ukupno</i>	<i>Bošnjaci</i>	<i>Hrvati</i>	<i>Srbi</i>	<i>Ostali</i>
<i>Broj stan. na dan 31.3.1991.</i>	4,377,033	2,012,718	805,892	1,447,384	111,000
<i>Prirodni priraštaj (+)</i>	144,202	96,538	20,307	26,765	592
<i>Povratnici iz inozemstva (+)</i>	373,400	261,960	70,970	37,200	3,270
<i>poginuli, nestali i viša stopa ratnog mortaliteta (-)</i>	269,810	157,313	31,831	73,921	6,745
<i>Protjerani (izbjeglice) (-)</i>	1,168,000	539,000	333,000	264,000	32,000
<i>Iseljavanje nakon Deytona</i>	92,000	48,060	12,860	30,480	600
<i>Broj stan. na dan 31.3.2001.</i>	3,364,825	1,626,843	519,478	1,142,948	75,556
Sastav					
1991.	100	46.0	18.4	33.1	2.4
2001.	100	48.3	15.4	34.0	2.3

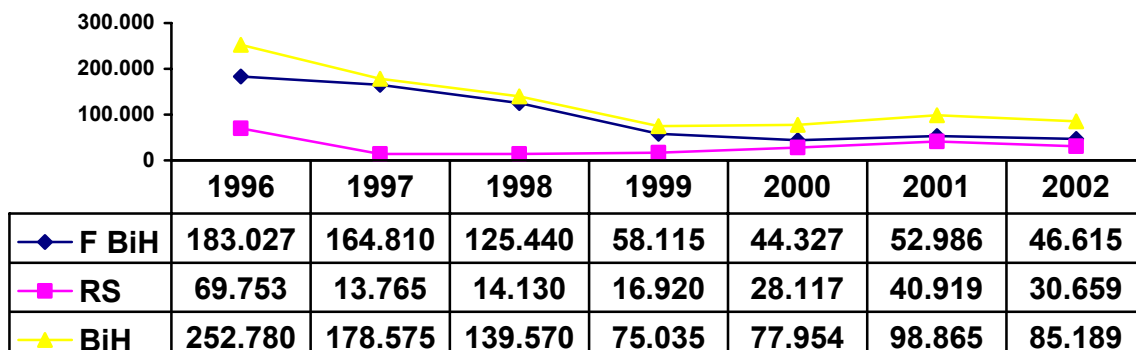
D) Izbjeglice i raseljene osobe

1. Povratak u Bosnu i Hercegovinu započeo je odmah po potpisivanju Dejtonskog sporazuma (u daljnjem tekstu:DPA). Od potpisivanja do 31.12.2001.godine registrirano je ukupno 822.779 povrataka u Bosnu i Hercegovinu. Na područje F Bosne i Hercegovine vratilo se 628.705 ili 76,41% osoba, na područje RS 183.604 osobe, odnosno 22,32%, a u Brčko Distrikt 10.470 osoba ili 1,27%

Povratak izbjeglica u BiH - po entitetima i godinama

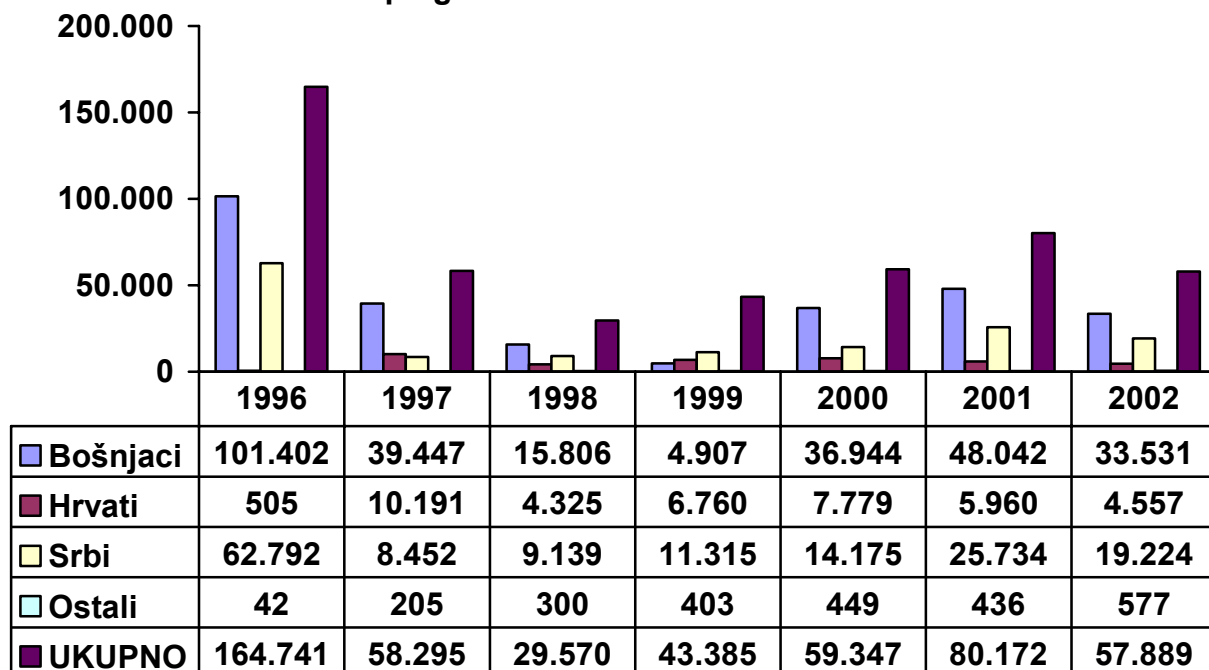

Ukupan povratak u BiH - po entitetima i godinama

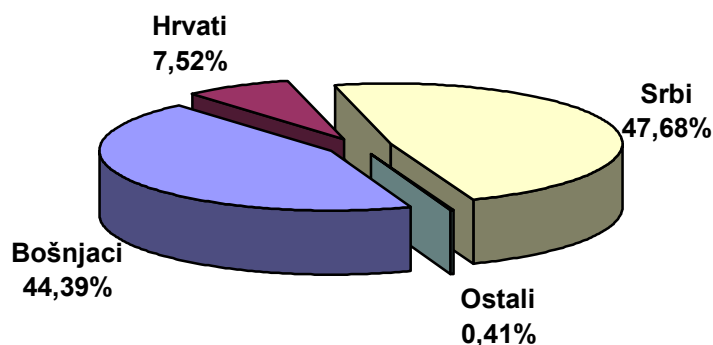
Dinamiku povratka izbjeglica u Bosnu i Hercegovinu od DPA do 31.12.2001.godine (po godinama i entitetima), prikazuje sljedeći grafikon:

**Povratak raseljenih osoba u BiH
- po godinama i nacionalnostima**

Slijedi nacionalna struktura raseljenih osoba na području Bosne i Hercegovine iskazana u procentima:

Nacionalna struktura raseljenih osoba u BiH - %

E) Zaposlenost

1. Sredinom 1990. godine, prema statističkom godišnjaku Bosne i Hercegovine iz 1991. godine, 1.054.000 ljudi u Bosni i Hercegovini je bilo registrirano kao uposleno. U industriji je uposleno 85% a u javnom sektoru 15%.

a.) Radno sposobno stanovništvo po popisima

	1971	1981	1991
svoga	2205536	2675096	2857092
muškarci (15-64 godine)	1092781	1360016	1500378
žene(15-59 godine)	1112755	1315080	1356719
Učešće radno sposobnog u ukupnom stanovništvu, u %	58,9	64,9	65,3

Krajem 2001. godine registrirano je 633.860 zaposlenih –75% industrija i 25 procenata u javnom sektoru.

b.) procjena nezaposlenosti u Bosna i Hercegovina krajem 2002. godine

Opis	Federacija	Republika	Bosna i
	Bosna i Hercegovina	Srpska	Hercegovina
Procjena stanovništva	2,400,000	1,450,000	3.850,000
Procjena stanovn. u radnom dobu(15-64)	1,650,000	970,000	2,620,000
Ukupna radna snaga	940,000	560,000	1,500,000
Zvanična zaposlenost	412,805	228,834	641,639
Registrirana nezaposlenost	267,934	153,264	421,198
Uža stopa nezaposlenosti(5/3x100)	28.5%	27.4%	28.1%
Stopa nezaposlenosti uzimajući u obzir radnike na čekanju i radnike koji ne dobijaju redovito plaću	42.9%	44,7%	43.6%

c.) nezaposlenost prema starosnoj strukturi

Starosna struktura	Nezaposlenost u	%
19-24		34.8
25-49		13.4
50-60		9.7
UKUPNO		16.1

Izvor: Studija o mjerenju životnog standarda (LSMS Svibanj 2002.) i Izvješće o humanom razvoju Bosne i Hercegovine

2. U Federaciji Bosne i Hercegovine u 1996. godini, nezaposleno je 34,68% žena a u Republici Srpskoj 37% žena. Procjenjuje se da je 1996. godine cca 36% žena bilo nezaposleno u Bosni i Hercegovini.

Uzimajući u obzir porast ukupne nezaposlenosti stanovništva i porast nezaposlenosti žena u periodu 1996-2002. godine, procjenjuje se da stopa nezaposlenosti žena dostiže cca 50%.

3. Ekonomski razvoj Bosne i Hercegovine u poslijeratnom periodu krenuo je putom oporavka. Uvedena je jedinstvena valuta i uvedeno stabilno funkcioniranje Centralne banke. Ukupan godišnji društveni proizvod 1996. godine procjenjen je na 830 US\$ po glavi, a 2001. godine iznosio je 1.255 US\$. Period tranzicije ipak ne teče brzinom koja je potrebna za oporavak Bosne i Hercegovine.

4. U Bosni i Hercegovini je izvršeno mjerenje životnog standarda (LSMS) tako da je utvrđeno da između 19 i 25% stanovništva živi u stanju siromaštva, odnosno približno 40% stanovnika živi u nesigurnim ekonomskim uvjetima, na rubu egzistencije.

d). Procent stanovništva u Bosna i Hercegovina koje živi ispod linije siromaštva po područjima

PODRUČJE	Urbano	Mješovito	Ruralno	Prosjek
Bosna i Hercegovina	14.5	22.4	19.4	19.1
Federacija Bosne i Hercegovine	15.3	13.5	16.9	15.6
Republika Srpska	12.3	30.5	24.3	24.8

Izvor: LSMS 2001.-Siromaštvo, svibanj 2002.

II- POLITIČKA ORGANIZACIJA DRŽAVE

1. Bosna i Hercegovina poslije potpisivanja Općeg okvirnog sporazuma za mir za Bosnu i Hercegovinu (u daljnjem tekstu: Deytonski mirovni sporazum), nastavlja postojanje s novom terorijalnom organizacijom.

Sukladno članku 1. Ustava Bosne i Hercegovine:

"Republika Bosna i Hercegovina, čije je zvanično ime od sada "Bosna i Hercegovina", nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država, s unutarnjom strukturuom modificiranom ovim Ustavom, i s postojećim međunarodno priznatim granicama. Ona ostaje država članica Ujedinjenih naroda i može kao Bosna i Hercegovina zadržati članstvo ili zadržati prijem u granicama unutar sustava Ujedinjenih naroda, kao i u drugim međunarodnim organizacijama".

2. U Preambuli Ustava Bosne i Hercegovine je podsjećamo, formulirano temeljeno načelo usuglašeno u Geneve-i 8.9.1995. godine i u New York-u 26.9.1995.godine po komu: "Bošnjaci, Hrvati i Srbi kao konstitutivni narodi (u zajednici s ostalima), i građani Bosne i Hercegovine utvrđuju Ustav Bosne i Hercegovine..." Također, po istim principima Bosna i Hercegovina je složena demokratska država, koju čine dva entiteta: Federacija Bosne i Hercegovine i Republika Srpska. Federacija Bosne i Hercegovine zauzima 51%, a Republika Srpska 49% teritorija Bosne i Hercegovine.

Federacija Bosne i Hercegovine je administrativno podijeljena na 10 kantona/županija. Kantoni/županije su podjeljeni na općine. Na području Federacije Bosne i Hercegovine su ukupno 84 općine.

Republika Srpska je administrativno podijeljena na 63 općine.

Grad Brčko i predratna općina su zasebna administrativna jedinica, uređena kao Distrikt Brčko Bosne i Hercegovine.

Glavni grad Bosne i Hercegovine je Sarajevo. Bosna i Hercegovina ima svoj grb, zastavu i himnu.

3. Sukladno novom ustavom potvrđenom uređenju, Bosna i Hercegovina ima Parlamentarnu Skupštinu, koju čine dva doma, Dom naroda i Predstavnički dom.

Dom naroda ima petnaest delegata od kojih su dvije trećine iz Federacije Bosne i Hercegovine i jedna trećina iz Republike Srpske, i sastoji se od 5 delegata Srba, 5 delegata Bošnjaka i 5 delegata Hrvata.

Predstavnički dom se sastoji od 42 člana od kojih su dvije trećine iz Federacije Bosne i Hercegovine i jedna trećina iz Republike Srpske.

4. Bosna i Hercegovina ima Predsjedništvo koje se sastoji od tri člana: jednog Bošnjaka, jednog Hrvata i jednog Srbina, koji se biraju neposrednim glasovanjem. Bošnjak i Hrvat se biraju s teritorije Federacije Bosne i Hercegovina, a Srbin s teritorije Republike Srpske.

Svaki član Predsjedništva vrši civilnu funkciju zapovjednika oružanih snaga. Članovi Predsjedništva biraju Stalni komitet za vojna pitanja koji koordinira aktivnosti oružanih snaga u Bosni i Hercegovini. Članovi Predsjedništva su ujedno i članovi Stalnog komiteta.

Stalni komitet za vojna pitanja sastoji se od sedam (7) članova i to: tri člana predsjedništva, predsjedavajući Vijeća ministara, ministar vanjskih poslova Bosne i Hercegovine, predsjednik i dva podpredsjednika Republike Srpske, predsjednik i dva podpredsjednika Federacije Bosne i Hercegovine.

5. Sudski organi vlasti u Bosni i Hercegovini su Ustavni sud i Sud Bosne i Hercegovine. Ustavni sud je formiran na temelju Ustava Bosna i Hercegovina a Sud Bosne i Hercegovine na temelju Zakona o sudu Bosne i Hercegovine, koji je usvojen 2002.godine u Parlamentarnoj skupštini BiH.

6. Tijelo odgovorno za provođenje odluka i politike Bosne i Hercegovine, kako je to utvrđeno Ustavom Bosne i Hercegovine je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine. Vijeće ministara sukladno Zakonu o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine sastoji se od osam ministarstava: Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo komunikacija i prometa, Ministarstvo civilnih poslova, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Ministarstvo financija i trezora, Ministarstvo za vanjsku trgovinu i ekonomske odnose, Ministarstvo pravde i Ministarstvo sigurnosti. Ministarstvima rukovodi ministar. Svaki ministar ima jednog zamjenika ministra koji ga zamjenjuje u slučaju odsustva ili spriječenosti. Pored ministra i zamjenika svako ministarstvo ima tajnika ministarstva koji obavlja poslove i zadatke sukladno Zakonu o državnim službenicima u institucijama Bosne i Hercegovine. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine radi i odlučuje u sjednicama. Vijeće ministara može odlučivati ako sjednicama prisustvuje više od polovice članova Vijeća ministara, od kojih najmanje po dva iz reda svakog od tri konstitutivna naroda.

7. U cilju lakše realizacije svojih prava, građanima BiH koji žive u inozemstvu, stoji na usluzi sedam Generalnih konzulata Bosne i Hercegovine i to u sljedećim gradovima: New York, München, Stuttgart, Bonn, Istanbul, Oslo i Milan. Konzulati pružaju pravno-administrativnu pomoć, adekvatnu razini općina, kao što su upis u matične knjige, testamenti, davanje raznih ovlasti drugim osobama u zemlji za njihove potrebe na razini uprave i sudstva.

8. Ostale institucije Bosne i Hercegovine su: Ombudsmen za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Direkcija za europske integracije i samostalne upravne organizacije, Ured za reviziju finansijskog poslovanja institucija Bosne i Hercegovine, Centralna banka Bosne i Hercegovine, Izorno povjerenstvo Bosne i Hercegovine, Agencija za promociju stranih investicija u Bosni i Hercegovini, Institut za akreditiranje Bosne i Hercegovine, Institut za standarde, mjeriteljstvo i intelektualno vlasništvo, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine.

NADLEŽNOSTI I ODNOSI IZMEĐU INSTITUCIJA BOSNE I HERCEGOVINE I ENTITETA

1. Institucije Bosne i Hercegovine nadležne su za vanjsku politiku, vanjskotrgovinsku politiku, carinsku politiku, monetarnu politiku, financiranje institucija i plaćanje međunarodnih obveza Bosne i Hercegovine, migraciju, izbjeglice i azil, provođenje

međunarodnih i međuentitetskih politika i regulaciju kaznenih propisa, uključujući i odnose s Interpolom, uspostavljanje i funkcioniranje zajedničkih i međunarodnih komunikacija, reguliranje međuentitetskog transporta i kontrolu zračnog prometa. Sve funkcije koje nisu date u nadležnost institucijama Bosne i Hercegovine, bit će funkcije u nadležnosti entiteta.

Opći principi međunarodnog prava bit će integralni dio zakona Bosne i Hercegovine i entiteta.

2. Federacija Bosne i Hercegovine je jedan od dva entiteta države Bosne i Hercegovine. Teritorijalno je podijeljena na 10 kantona/županija. Federacija Bosne i Hercegovine ima svoj Ustav.

Zakonodavnu vlast u Federaciji Bosne i Hercegovine vrše Predstavnički dom i Dom naroda.

Predstavnički dom čini devedeset osam (98) zastupnika, a najmanje četiri člana jednog konstitutivnog naroda moraju biti zastupljeni u ovom domu.

Sastav Doma naroda je paritetan, svaki konstitutivni narod ima isti broj delegata. Dom se sastoji od pedeset osam (58) delegata, svaki konstitutivni narod ima po 17 delegata, dok "ostali" tj. nacionalne manjine imaju sedam (7) delegata, čime se osigurava pravo na zastupljenost "ostalim", u ovom slučaju nacionalnim manjinama u Federaciji Bosne i Hercegovine. Delegates Doma naroda biraju kantonalni/županijski sabori iz reda svojih delegata proporcionalno nacionalnoj strukturi stanovništva.

Federacija ima predsjednika i dva potpredsjednika koje imenuje predsjednik a potvrđuje Dom naroda Parlamentarne skupštine Federacije Bosne i Hercegovine, po principu da po jedan predstavnik bude iz svakog konstitutivnog naroda.

Sudski organi Federacije Bosna i Hercegovina su Ustavni sud, Vrhovni sud, Federalno vijeće za prekršaje.

Federacija Bosna i Hercegovina ima Vladu koju čini premijer i 16 ministara.

Kantoni/županije u Federaciji Bosne i Hercegovine imaju Ustav i sabore kao najviše zakonodavno tijelo. Izvršni organ kantona/županije je Vlada kantona/županije sastavljena od ministarstava. Sudski organ u kantonima/županijama su Kantonalni/Županijski sudovi (10) deset, u okviru općina formirani su općinski sudovi i sudovi za prekršaje.

Najniža, odnosno lokalna razina organizacije vlasti u Federaciji Bosne i Hercegovine su općine (84). Sve općine imaju svoja vijeća - općinske parlamente i općinsku službu za upravu kojim rukovodi načelnik općine.

3. Republika Srpska ima predsjednika i dva potpredsjednika, po jednog iz svakog konstitutivnog naroda, koji predstavljaju Republiku u izražavanju jedinstva valsti u njoj.

Narodna skupština Republike Srpske je najviši zakonodavni organ vlasti a sastoji se od 83 člana.

Vijeće naroda Republike Srpske biraju klubovi zastupnika u Narodnoj skupštini Republike Srpske, a sastoji se od 8 pripadnika svakog konstitutivnog naroda i 4 pripadnika iz reda nacionalnih manjina i ostalih. Vijeće naroda ima ukupno 28 članova.

Sudski organi vlasti Republike Srpske su Ustavni sud Republike Srpske, Vrhovni sud Republike Srpske, osnovni sudovi i sudovi za prekršaje.

Vlada Republike Srpske ima predsjednika Vlade i 16 ministara.

Republika Srpska je teritorijalno organizirana u okviru 63 općine koje imaju svoje Skupštine općina i općinske službe za upravu kojima rukovode načelnici općina.

4. Struktura organizacije vlasti u entitetima izmjenjena je sukladno Djelomičnoj odluci Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o konstitutivnosti sva tri naroda na cijelom prostoru Bosne i Hercegovine, te je, prema navedenoj odluci, utvrđena obveza entiteta da svoje ustave usklade s Ustavom Bosne i Hercegovine i promijene strukturu organizacije vlasti sukladno spomenutoj odluci, što je uglavnom realizirano usuglašavanjem Amandmana na entitetske ustave uz pomoć Ureda Visokog predstavnika u BiH.

5. Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine je uspostavljen 8. ožujka 2000. godine na temelju Odluke međunarodne arbitraže o statusu područja Brčkog koju je Međunarodni tribunal donio 5. ožujka 1999. godine. Brčko Distrikt prostire se duž rijeke Save i obuhvaća 493 kvadratna kilometra. Prema posljednjim procjenama u Distriktu živi oko 85.000 stanovnika od čega 40.000 u gradu.

Brčko Distrikt ima Statut, najvišu zakonodavnu vlast predstavlja Skupština koja se sastoji od 29 zastupnika. Vladu Distrikta predvodi gradonačelnik.

Sudski organi Brčko Distrikta su neovisni i čine ga Osnovni sud i Apelacioni sud. Uspostavu nepristranog suda osigurava Pravosudno povjerenstvo.

6. Neovisnost sudskih organa: Sudski organi su neovisni organi naročito nakon formiranja Visokog sudačkog i tužiteljskog vijeća Bosne i Hercegovine i Visokih sudačkih vijeća Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. U prijelaznom periodu privremene ovlasti za imenovanje vijeća date su Visokom predstavniku. Tijekom ovog perioda nastoji se osigurati bolja primjena međunarodnih i europskih standarda stvarenjem zakonskih okvira za provođenje reorganizacije sudova i tužiteljstava kao i proces nepristranog izbora sudaca i tužitelja za mjesta u reorganiziranim sudovima.

Na istim principima imenuju se tužitelji na razini Bosne i Hercegovine, entiteta i kantona/županija.

7. Učešće nacionalnih manjina u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti: Sukladno ustavnim načelima pravo je svakog pojedinca da slobodno izrazi svoje etničko opredjeljenje. Prava manjina sadašnjom promjenom ustava entiteta sukladno usuglašanim Amandmanima uključuje mogućnost učešća nacionalnih manjina u zakonodavnim i izvršnim organima vlasti. Izbornim zakonom Bosne i Hercegovine osigurano je učešće predstavnika nacionalnih manjina u zakonodavnim tijelima Bosne i Hercegovine na svim razinama.

Donošenjem Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina koji je u Parlamentu Bosne i Hercegovine usvojen 1. travnja 2003. godine, utvrđena je obveza za entitete, kantone/županije, općine i gradove u Bosni i Hercegovini da svojim zakonima i drugim propisima potpunije urede prava i obveze koje proizilaze iz ovog Zakona i omoguće još efikasnije uključivanje pripadnika nacionalnih manjina u zakonodavnu i izvršnu vlast na svim razinama.

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, u tom cilju, formiralo je Odbor za Rome. Romi su, de facto, najbrojnija nacionalna manjina u Bosni i Hercegovini.

8. Funkcija Ureda Visokog predstavnika: Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini, Aneks 10. članak V. (Sporazum o provedbi civilnog dijela mirovnog ugovora), utvrđuje da je Visoki predstavnik konačan autoritet u zemlji u pogledu tumačenja navedenog Sporazuma.

Visoki predstavnik može pružiti pomoć, kada to ocijeni neophodnim, u iznalaženju rješenja za sve probleme koji se jave u svezi s civilnim provođenjem Sporazuma. Zaključkom Konferencije o provođenju mira održane u Bonnu 9. i 10. prosinca 1997. godine, Visoki predstavnik može koristiti svoj autoritet u Bosni i Hercegovini, kako bi riješio bilo koji problem, donošenjem obvezujućih odluka kada to ocijeni neophodnim. Ove ovlasti obuhvaćaju donošenje zakona i odluka iz nadležnosti izvršnih organa i pojedinačne akte o postavljenju i smjenjivanju javnih dužnosnika, uključujući mjere kojima se osigurava provedba Mirovnog sporazuma na cijelom području Bosne i Hercegovine i njenih entiteta.

III- OPĆI ZAKONODAVNI OKVIR ZA ZAŠTITU PRAVA ČOVJEKA

1. Bosna i Hercegovina je Ustavom BiH definirala da će osigurati najvišu razinu međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda. Člankom II Ustava Bosne i Hercegovine utvrđeno je da će se prava i slobode predviđene Europskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda i njenim protokolima izravno primjenjivati u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet pred ostalim zakonima.

2. Člankom II. stavak 3. Ustava Bosna i Hercegovine, katalog ljudskih prava uključuje:

- a) Pravo na život,
- b) Pravo osoba da ne budu podvrgnute mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni,
- c) Pravo osoba da ne budu držane u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obveznom radu,
- d) Pravo na osobnu slobodu i sigurnost,
- e) Pravo na pravično saslušanje u građanskim i kaznenim stvarima i druga prava u svezi s kaznenim postupkom,
- f) Pravo na privatni i obiteljski život, dom i prepisku,
- g) Slobodu misli, savjesti i vjere,
- h) Slobodu izražavanja,
- i) Slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima,
- j) Pravo na brak i zasnivanje obitelji,
- k) Pravo na imovinu,
- l) Pravo na obrazovanje,
- m) Pravo na slobodu kretanja i prebivališta.

Bosna i Hercegovina i oba entiteta obvezali su se da će osigurati najvišu razinu ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava zaštićenih domaćim i međunarodnim propisima.

3. Ustavom Bosne i Hercegovine i entiteta Bosne i Hercegovine zabranjuje se diskriminacija po bilo kojoj osnovi. Ustav Bosne i Hercegovine, članak II. 4.

«Uživanje prava i sloboda, predviđenih u ovom članku ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog Ustava, osigurano je svim osobama u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijano podrijetlo, povezanost s nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status».

4. Osobna, politička prava i slobode građana garantiraju se Ustavima Bosne i Hercegovine, entiteta i kantona/županija. Ograničenja ovih prava i sloboda u slučaju rata ili ratne opasnosti reguliraju se zakonima koji obvezuju punoljetne građane Bosne i Hercegovine na služenje vojnog roka. Sve osobe starosti od 18 do 60 godina života smatraju se vojnim obveznicima. Vojni rok traje 6 mjeseci. Zakonima o vojnoj obvezi koji su donesini na razini entiteta, dozvoljeno je civilno služenje vojnog roka i dobrovoljno služenje vojnog roka od strane žena.

Vojni obveznici mogu biti mobilirani samo u slučaju da nadležni organ proglasi stanje rata ili ratne opasnosti i stanje elementarne nepogode. Muškarci su izuzeti od služenja vojnog roka zbog nesposobnosti za služenje vojne obveze, a žene nisu vojni obveznici a mogu biti mobilirane samo za radnu obvezu u slučaju ratne opasnosti i elementarnih nepogoda. Od ove obveze izuzimaju se žene, odnosno samohrani roditelj (muškarac ili žena) s djecom do 7 godina starosti.

5. Osobnu slobodu i sigurnost građana osiguravaju policijske snage organizirane u okviru Ministarstva unutarnjih poslova. Ukoliko policijski organ liši slobode osobu za koju postoji osnovana sumnja da je počinila kazneno djelo istu je dužan bez odlaganja, a najkasnije u roku od 24 sata predati nadležnom tužitelju.

Ograničenje osobne slobode može nastupiti samo u slučajevima utvrđenim zakonima o izvršenju kaznenih sankcija, odnosno na temelju odluke nadležnog suda. Sloboda se može ograničiti bolesnim osobama koje se upućuju na obvezno liječenje zbog postojanja opasnosti za ugrožavanje vlastitog života ili života druge osobe. Upućivanje u ustanove za liječenje realizira se samo na temelju uspostavljene dijagnoze od strane ovlaštene liječničke komisije odnosno zdravstvene ustanove koja je nadležna za izdavanje takvih nalaza. Rad ovih komisija regulira se posebnim propisima.

6. Sloboda kretanja: Građanima Bosne i Hercegovine nije ograničena sloboda kretanja i prebivališta i mogu slobodno izabrati mjesto svog življenja. Jedina obveza građana odnosi se na pribavljanje odgovarajućih identifikacijskih dokumenata uz naznaku adrese svog stalnog prebivališta.

7. Ekonomska, socijalna i kulturna prava također se garantiraju Ustavom Bosne i Hercegovine i ustavima entiteta, a uređuju pojedinačnim zakonima. Zbog proteklog rata u Bosni i Hercegovini posebno se vodilo računa, sukladno Dejtonskom sporazumu, reguliranje zakonima oblasti koja se odnose na prava povrata imovine, povratka na ranije prebivalište, obrazovanje, zapošljavanje i zdravstvenu socijalnu zaštitu.

8. Sloboda pristupa tržištu: Kako je Bosna i Hercegovina zemlja u tranziciji uvodi se nova politika tržišne ekonomije, a samim tim se stvara i potreba za novim zakonskim okvirom koji će urediti ovu oblast. U parlamentarnoj proceduri Bosne i Hercegovine se razmatra Zakon o radu i zapošljavanju u Bosni i Hercegovini. Bosna i Hercegovina je prihvatila ili su u postupku razmatranja i zaključivanja međunarodne konvencije iz oblasti rada. Potrebno je istaknuti da je, prema odredbi članka II Ustava Bosne i Hercegovine uz potvrdu kontinuiteta Bosne i Hercegovine kao subjekta u međunarodnom pravu, predviđeno zadržavanje članstva u međunarodnim organizacijama. Bosna i Hercegovina je sačuvala svoje članstvo u međunarodnoj organizaciji rada (ILO) i samim tim potpisnica 65 konvencija ILO-a i iste je obvezna

provoditi. Entiteti su svojim zakonima uredili oblast rada zapošljavanja, ali neki od njih još nisu usklađeni s konvencijama koje je potpisala Bosna i Hercegovina.

9. Sloboda izbora zanimanja, pravo na ravnopravnu naknadu za rad (muškarci i žene). Zakoni koji reguliraju oblast rada u Bosni i Hercegovini i njenim entitetima u pogledu stjecanja prava na rad i prava po osnovu rada ne prave razliku između muškaraca i žena, izuzev u slučaju zakonskih pogodnosti predviđenih za majke porodilje. Na ostvarenje prava po osnovu rada utječe postojeća ekonomska situacija u Bosni i Hercegovini. Zbog visokog stupnja nezaposlenosti i sporog privrednog oporavka izražen je problem ostvarenja prava po osnovu rada i socijalne zaštite.

10. Pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu u Bosni i Hercegovini ostvaruje se na razini entiteta i regulira entitetetskim zakonima iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite. Ostvarenje ovih prava otežano je zbog nedostatka sredstava u proračunima entiteta i kantona/županija koji su obvezni osigurati sredstva za ovu namjenu. Zakoni koji reguliraju ovu oblast još uvijek nisu usuglašeni s konvencijama koje je Bosna i Hercegovina obvezna primjenjivati.

11. Pravo na slobodu organiziranja i okupljanja utvrđeno je Ustavom Bosne i Hercegovine koji u članku II. točka 3. utvrđuje da građanin Bosne i Hercegovine ima slobodu mirnog okupljanja i udruživanja s drugima. U svezi s ovim slobodama u Bosni i Hercegovini je doneseno više zakona koji reguliraju ovu oblast. Sloboda udruživanja i okupljanja na razini Bosne i Hercegovine regulirana je Ustavom kao i zakonima donesenim na razini države i entiteta, time je utvrđena obveza organizatora da prijavi namjeru okupljanja nadležnom organu. Praksa, međutim, pokazuje da postoje situacije u kojima se okupljanje građana pokušava spriječiti ili na drugi način ograničiti. Isto tako organizatori skupova često nastoje svoje pravo na okupljanje iskoristiti u svrhu provođenja nekih drugih ciljeva koji nisu prijavljeni u obrazloženju razloga za okupljanje.

12. Obrazovanje: Bosna i Hercegovina je prihvatila obvezu reforme obrazovnog sustava koje su pokrenute unutar europskog prostora i definirane zajedničkom izjavom europskih ministara u Bologni, lipanj 1999. godine. U cilju ispunjenja ove obveze i pristupa obrazovanju bez diskriminacije, temeljni uvjet za realizaciju ovog procesa je donošenje i usuglašavanje zakona o osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini do kraja 2003. godine. Trenutno je ova oblast uređena entitetetskim, odnosno kantonalnim/županijskim zakonima koji nisu u usuglašenju s principima postavljenim u okviru međunarodnih konvencija koje je potpisala i ratificirala Bosna i Hercegovina, ali je sve to nadomješteno upravo usvojenim (30.6.2003.godine) Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini.

13. Nacionalne manjine: Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina Bosne i Hercegovine, stvorena je obveza za entitete, kantone/županije, općine i gradove u Bosni i Hercegovini da svojim propisima potpunije urede prava i obveze koje proistječu iz ovog Zakona. Isto tako Izbornim zakonom Bosne i Hercegovine je osigurana mogućnost učešća predstavnika nacionalnih manjina u zakonodavnim tijelima vlasti Bosne i Hercegovine na svim razinama. Ovim zakonskim propisima su učinjeni bitni pomaci na zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini.

14. Sloboda vjere: Ustav Bosne i Hercegovine i ustavi entiteta zabranjuju diskriminaciju temeljem vjerske pripadnosti. U parlamentarnoj proceduri je novembra 2003. godine usvojen Zakon o slobodi vjere, pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini koji je usklađen s međunarodnim konvencijama iz oblasti zaštite ljudskih prava koje je Bosna i Hercegovina potpisala. Na sprječavanju diskriminacije utemeljene ne vjeri rade i pripadnici i velikodostojnici konfesija u Bosni i Hercegovini koje su se organizirali u Međureligijsko vijeće Bosne i Hercegovine. Ovo Vijeće aktivno surađuje s vlastima Bosne i Hercegovine i međunarodnim institucijama i organizacijama u BiH, a zajedno s vlastima provode zajedničke aktivnosti na poboljšanju slobode vjere, pravnog položaja crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini.

15. Prava žena i djece: Zakonom o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini se sprječava diskriminacija žena po bilo kojoj osnovi. Do kraja 2003. godine, sukladno ovom zakonu, bit će pripremljen Državni plan akcije i formirana Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine. Donošenjem navedenog zakona, Državnog plana akcije, kao i formiranjem Agencije, nastoje se spriječiti svi oblici diskriminacije žena u Bosni i Hercegovini. Prava djece u Bosni i Hercegovini garantiraju se Ustavom Bosne i Hercegovine i ustavima entiteta kao i zakonima donijetim na razini entiteta, Brčko Distrikta BiH i kantona/županija u BiH. Zakoni kojima se štite prava djece su zakoni iz oblasti socijalne zaštite, obiteljski zakoni, zakon o dječjoj zaštiti, zakoni iz oblasti obrazovanja, zakoni iz oblasti zdravstva. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je usvojilo Plan akcije za djecu 2002-2010. Na temelju usvojenog Plana akcije formirano je Vijeće za djecu Bosne i Hercegovine kao savjetodavno tijelo Vijeća ministara koje je zaduženo za implementaciju ovog plana, a čije aktivnosti će biti usmjerene u pravcu sprječavanja diskriminacije djece.

16. Proces stabilizacije i pridruživanja: U tijeku je obiman proces harmoniziranja zakona u Bosni i Hercegovini, što zbog usuglašavanja s utvrđenim principima u predstavljenim međunarodnim dokumentima, što zbog uključivanja Bosne i Hercegovine u tijekove europskih integracionih procesa, odnosno pripreme izrade studije izvodljivosti za proces stabilizacije i pridruživanja Europskoj uniji. Efikasna zaštita ljudskih prava zahtijeva efikasnu državu, sa svim neophodnim instrumentima vlasti potrebnim da se ostvari zaštita svih građana. Postoje, dakle, legalni instrumenti uz pomoć kojih se može djelovati u pravcu izgradnje Bosne i Hercegovine kao demokratske države s vladavinom prava i ljudskim pravima i slobodama svih građana u njoj. To je, također, izazov koji je Bosna i Hercegovina prihvatila, ali s obzirom na stanje ekonomije i stupanj izgrađenosti mehanizama u Bosni i Hercegovini, potrebna je i daljnja pomoć u efikasnom izgrađivanju države i nastavku realizacije započetih procesa.

Bosna i Hercegovina je ratificirala sljedeće UN međunarodne ugovore o ljudskim pravima:

- a) Konvenciju o sprječavanju i kažnjavanju zločina i genocida,
– Sl. list R BiH 25/93, sukcesija 29.12.1992.godine
- b) Konvencija o neprimjenjivanju statutarnih ograničenja u ratu za zločine protiv čovječnosti,
- Sl. list R BiH 25/93, sukcesija 1.9.1993. godine

- c) Međunarodnu konvenciju o sprječavanju i kažnjavanju zločina u svezi s aparthejdom,
 - Sl. list R BiH 25/93, sukcesija 1.9.1993. godine
- d) Međunarodnu konvenciju o sprječavanju rasne diskriminacije u športu
 - Sl. list R BiH 25/93, sukcesija 1.9.1993. godine
- e) Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (CESCR) – Sl. list R BiH 25/93, sukcesija 1.9.1993. godine,
 - a.) Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (CCPR)
 - Sl. list R BiH 25/93, sukcesija 1.9.1993. godine,
 - b.) Opcioni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (CCPR-OP1) - ratifikacija 1.3.1995. godine,
 - c.) Drugi Opcioni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima čiji je cilj ukidanje smrtne kazne (CCPR-OP2-DP)—potpisan - 7.9.200, ratifikacija 16.3.2001. godine,
 - d.) Međunarodnu konvenciju o ukidanju svih oblika rasne disriminacije (CERD)- Sl. list R BiH 25/93, sukcesija 16.7.1993. godine,
 - e.) Konvenciju o ukidanju svih oblika disriminacije žena (CEDAW).
 - Sl. list R BiH 25/93, sukcesija 1.9.1993. godine,
 - f.) Opcioni protokol uz Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena(CEDAW-OP)- potpisan 7.9.2000, ratificiran 4.9.2002.g.
 - g.) Konvenciju protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja (CAT)
 - Sl. list R BiH 25/93, sukcesija 1.9.1993. godine,
 - h.) Konvenciju o pravima djece (CRC)
 - Sl. list R BiH 25/93, sukcesija, 1.9.1993. godine,
 - i.) Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djece (CRC-OP-C) o učešću djece u oružanim sukobima
 - potpisan 7.9.2000. godine, još uvijek nije deponiran instrument o ratifikaciji,
 - j.) Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djece (CRC-OP-SC) o prodaji djece, dječjoj prostituciji i pornografiji
 - potpisan 7.9.2000., ratifikacija 4.9.2002. godine,
 - k.) Međunarodnu konvenciju o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih obitelji (MWC)
 - pristupanje, 13.12.1996. godine.
 - l.) Konvenciju o statusu izbjeglica iz 1951
 - sukcesija 1.9.1993. godine,
 - m.)Protokol o statusu izbjeglica iz 1967
 - sukcesija 1.9.1993. godine
 - n.) Protokol za sprječavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN protiv translacionog organiziranog kriminala,....
 - o.) Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnenim, morskim i zračnim putom, kojim se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv translacionog organiziranog kriminala.,
 - "Službeni glasnik BiH" broj 3/02, ratifikacija 27. 3. 2002. godine
 - p.) Protokol za sprječavanje zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje konvencija Ujedinjenih naroda protiv translacionog organiziranog kriminala
 - "Službeni glasnik BiH" broj 3/02, ratifikacija 27. 3. 2002. godine

Ugovori Vijeća Europe iz oblasti ljudskih prava koja je Bosna i Hercegovina potpisala i ratificirala:

- a.) Konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda - potpisana 24.4.2002. godine, ratificirana 12.7.2002. godine - stupila na snagu 12.7.2002. godine,
- b.) Protokol uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, potpisan 24.4.2002. godine, ratificiran 12.7.2002. godine - stupio na snagu 12.7.2002. godine,
- c.) Protokol broj 2. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, koji se prenosi na nadležnost Europskog suda za ljudska prava za davanje savjetodavnih mišljenja, potpisan 24.4.2002. godine, ratificiran 12.7.2002. godine - stupio na snagu 12.7.2002. godine,
- d.) Protokol broj 3. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, koji mijenja i dopunjuje članak 29., 30. i 34. Konvencije, potpisan 24.4.2002. godine, ratificiran 12.7.2002. godine - stupio na snagu 12.7.2002. godine,
- e.) Protokol broj 4. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, kojim se osiguravaju određena prava i slobode drukčija od onih već uključenih u Konvenciju i njen Prvi protokol, potpisan 24.4.2002. godine, ratificiran 12.7.2002. godine - stupio na snagu 12.7.2002. godine,
- f.) Protokol broj 5. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, koji mijenja i dopunjuje članak 22. i 44. Konvencije, potpisan 24.4.2002. godine, ratificiran 12.7.2002. godine - stupio na snagu 12.7.2002. godine
- g.) Protokol broj 6. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, koji se tiču ukidanja smrtne kazne, potpisan 24.4.2002. godine, ratificiran 12.7.2002. godine - stupio na snagu 1.8.2002. godine,
- h.) Protokol broj 7. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, potpisan 24.4.2002. godine, ratificiran 12.7.2002. godine - stupio na snagu 1.10.2002. godine,
- i.) Protokol broj 8. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, potpisan 24.4.2002. godine, ratificiran 12.7.2002. godine - stupio na snagu 12.7.2002. godine,
- j.) Europska konvencija o zaštiti od mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg postupka ili kažnjavanja, potpisana 12.7.2002. godine, ratificirana 12.7.2002. godine, stupila na snagu 1.11.2002. godine,
- k.) Protokol broj 11. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda o izmjeni ranije uspostavljenog kontrolnog mehanizma, potpisan 24.4.2002. godine, ratificiran 12.7.2002. godine, stupio na snagu 12.7.2002. godine,
- l.) Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina, ratificirana 24.2.2000. godine, stupila na snagu 1.6.2000. godine,

Ugovori Vijeća Europe iz oblasti ljudskih prava koje je Bosna i Hercegovina potpisala, a nije ratificirala:

- a.) Protokol broj 12. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, potpisan 24.4.2002. godine,
- b.) Protokol broj 13. uz Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, potpisan 3.5.2002. godine.

INSTITUCIJE ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA U BOSNI I HERCEGOVINI

Prema državnim i entitetskim zakonima, trenutno sedam institucija ima mandat da promovira, unaprjeđuje i štiti ljudska prava, na razini države i entiteta.

To su: Ustavni sud Bosne i Hercegovine, Dom za ljudska prava, Ured ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine (zajedno, oni čine Povjerenstvo za ljudska prava predviđenu DPA), Sud Bosne i Hercegovine, Ured ombudsmena Federacije Bosna i Hercegovina, Ured ombudsmena Republike Srpske i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine.

1. Ustavni sud Bosne i Hercegovine

Ustavni sud Bosne i Hercegovine je jedini nadležan da odlučuje o bilo kojem sporu koji se javlja po Ustavu Bosne i Hercegovine između dva entiteta, ili između Bosne i Hercegovine i jednog ili oba entiteta, te između institucija u Bosni i Hercegovini. Ustavni sud Bosne i Hercegovine nadležan je za pitanja usklađenosti s Europskom konvencijom o ljudskim pravima i temeljnim slobodama i njenim Protokolima, zakona Bosne i Hercegovine po svim pitanjima koja mu proslijedi bilo koji sud u Bosni i Hercegovini.

On, također, može odlučivati o tome da li se i u kojoj mjeri, može primijeniti neko opće pravilo javnog međunarodnog prava, koje se odnosi na datu sudsku odluku. Pored toga, Ustavni sud Bosne i Hercegovine može razmatrati po žalbi presude svih sudova, u kojima se navodi da je odlukom došlo do kršenja Ustava, uključujući i odredbe o ljudskim pravima.

Odluke Ustavnog suda su konačne i obvezujuće.

Ustavni sud se sastoji od 9 članova, od kojih 4 člana bira Predstavnički dom Federacije Bosna i Hercegovina, 2 člana bira Narodna skupština Republike Srpske, a ostala 3 člana bira predsjednik Europskog suda za ljudska prava. Mandat sudaca traje 5 godina.

2. Sud Bosne i Hercegovine

Sud Bosne i Hercegovine osigurava bolju zaštitu i poštivanje ljudskih prava i vladavinu zakona. Sud Bosne i Hercegovine je formiran na temelju Zakona o sudu koji je stupio na snagu srpnja 2002. godine, a čine ga 15 sudaca. Neovisnost suda je osigurana kroz imenovanje putem Povjerenstva za imenovanje sudaca, a funkcija sudaca je nespojiva s bilo kojom političkom funkcijom.

U okviru suda formiraju se tri odjela i to: Kazneni odjel, Upravni odjel i Apelacioni odjel. Sud je nadležan zauzeti konačan i obvezujući stav u svezi s provođenjem zakona države i međunarodnih ugovora na zahtjev bilo kojeg suda entiteta ili bilo kojeg suda Brčko Distrikata kojemu je povjerena primjena zakona države; rješava sukob nadležnosti između entitetskih sudova odlučuje o ponavljanju kaznenog postupka; odlučuje o tužbama protiv konačnih upravnih akata institucija Bosne i Hercegovine; ocjenjuje zakonit pojedinačnih i općih akata donesenih na temelju državnih zakona; rješavanju imovinskih sporova između države i entiteta i Brčko Distrikata i dr.

3. Dom za ljudska prava

Dom za ljudska prava uspostavljen je na temelju Aneksa 6. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. Mandat Doma za ljudska prava je ograničen

na rješavanje tužbi koje mu se podnesu zbog navodnih, ili očitih kršenja Europske konvencije o ljudskim pravima.

Odluke Doma su konačne i obvezujuće. Sukladno članku XIV Aneksa 6. Dejtonskog sporazuma, predviđen je prijenos nadležnosti Doma za ljudska prava na vlasti Bosne i Hercegovine.

Trenutno se razmatra prijedlog o spajanju Doma za ljudska prava i Ustavnog suda jer se nadležnosti ovih institucija djelomično podudaraju. Mandat Doma ističe 31. 12.2003. godine.

S druge strane, Bosna i Hercegovina je ratificirala Europsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda 12.7.2002. godine i pripadajuće Protokole, čime potpada pod kontrolne mehanizme ovog dokumenta, odnosno Europskog suda za ljudska prava, pa se sudbina Doma za ljudska prava mora promatrati i u tom kontekstu.

O prijedlogu za prenošenje nadležnosti sa Doma za ljudska prava na Ustavni sud, o čemu još uvijek postoje različita pravna stajališta, konačnu odluku o tom pitanju morati donijeti Parlament Bosne i Hercegovine, na prijedlog Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.

Dok se to konačno ne desi, Dom za ljudska prava je već obustavio prijem predmeta, što može biti od utjecaja na ishod konačnog rješenja i može se odraziti na dužinu vremenskog okvira potrebnog za prijenos njegovih nadležnosti.

U svakom slučaju, bit će potrebno određeno vrijeme, da se utvrdi način prenošenja nadležnosti a da istovremeno konkretna pravna zaštita ljudskih prava u Bosni i Hercegovini ne bude umanjena. Zbog toga će i dalje biti neophodno puno angažiranje domaćih i međunarodnih institucija.

4. Ured Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine

Ured Ombudsmena za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu ima ovlaštenja ispitivati navodna kršenja ljudskih prava i preporučati na koji način će se ona otklanjati. Ured Ombudsmena može raditi na temelju žalbi ili na vlastitu inicijativu, a njegovi naponi usmjereni su na mirno rješavanje sporova. Ombudsmen istražuje tvrdnje o kršenju ljudskih prava, objavljuje nalaze i zaključke odmah, obavještava nadležnog službenika ili instituciju o svom nalazu ili zahtjevu. Ombudsmen može pokrenuti postupak pred sudom za ljudska prava, ima pristup i može pregledati zvanične dokumente.

Visoki predstavnik je 12. prosinca 2000. godine, nametnuo Zakon o Ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, kojim se osigurava da odgovornost za ovu instituciju pređe na Bosnu i Hercegovinu.

U međuvremenu, Zakon o Ombudsmanu je potvrđen u Parlamentu Bosne i Hercegovine čime je ostvaren prvi bitan uvjet za prijenos nadležnosti na Bosnu i Hercegovinu. Prijenos nadležnosti treba biti završen do 31.12.2003. godine.

5. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice

Ministarstvo je osnovano 2000. godine, sukladno tada važećem Zakonu o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice sukladno Zakonu o ministarstvima i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine nadležno je za prećenje i provođenje međunarodnih konvencija i drugih dokumenata iz oblasti ljudskih prava i temeljnih sloboda; promoviranje i zaštitu osobnih i kolektivnih ljudskih

prava i sloboda; koordinaciju u pripremanju izvješća nadležnim domaćim organima i institucijama i međunarodnim institucijama i organizacijama o provođenju obveza iz međunarodnih konvencija i međunarodnih dokumenata; kreiranje i provođenje aktivnosti na ispunjavanju obveza BiH u pogledu prijema u Euroatlanske integracije, a posebno u svezi s primjenom Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama i njenim protokolima; praćenje, izrada i distribuiranje informacija o standardima, ostvarenjima i aktivnostima u oblasti ljudskih prava, suradnja s vjerskim zajednicama, suradnja s nacionalnim manjinama i njihovim udrugama; suradnja s institucijama i organizacijama zaduženim za traženje nestalih osoba u BiH; suradnja s Crvenim krstom/križom BiH i Međunarodnim komitetom crvenog krsta/križa i humanitarnim organizacijama; staranje o pitanju azila i o pravima izbjeglica koje dolaze u BiH, provođenjem Anex-a VII Općeg mirovnog sporazuma za mir u BiH, kao i nadzor nad provođenjem tog Aneksa; kreiranje i provođenje politike BiH u oblasti povratka i izbjeglica i raseljenih osoba u BiH, projekata rekonstrukcije i osiguranje drugih uvjeta za održiv povratak; koordinacija, usmjeravanje i nadzor u okviru Povjerenstva za izbjeglice i raseljene osobe, aktivnosti entiteta i drugih institucija BiH odgovornih za provođenje politike u ovoj oblasti; sve ostale aktivnosti propisane zakonom ili/koje se odnose na provođenje Aneksa 6. i 7. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosna i Hercegovina; prikupljanje, obrađivanje i čuvanje svih podataka koje ministarstvo cijeni relevantnim sukladno svim važećim standardima o zaštiti podataka; suradnja s nevladinim sektorom po pitanjima iz nadležnosti ministarstva; kreiranje politike useljavanja i azila u BiH; kreiranje politike BiH prema iseljeništvu; prikupljanje, sistematiziranje, publiciranje i distribuiranje svih podataka iz nadležnosti ministarstva.

6. Ured Ombudsmena Federacije Bosne i Hercegovine

Ured Ombudsmena Federacije Bosne i Hercegovine čine tri osobe, Bošnjak, Hrvat i Srbin. Ured radi putem svog glavnog ureda u Sarajevu i jedanaest područnih ureda. Ombudsmeni mogu ispitivati bilo koje institucije u Federaciji Bosne i Hercegovine, kantonu/županiji ili općini.

Ombudsmen Federacije Bosne i Hercegovine je ovlašten da štiti ljudska prava i interese fizičkih i pravnih osoba, kako je to izričito zagarantirano Ustavima Bosne i Hercegovine i Federacije Bosne i Hercegovine.

Ombudsmen se ne može miješati u funkciju sudova u svezi s rješavanjem pravnih pitanja koja se nalaze pred njima.

7. Ured ombudsmena Republike Srpske

Narodna skupština Republike Srpske je 9. veljače 2000. godine usvojila Zakon o Uredu ombudsmena Republike Srpske, koji čine tri osobe po nacionalnosti Hrvat, Bošnjak i Srbin. Ured ombudsmena Republike Srpske ima glavni ured u Banjoj Luci i još četiri terenska ureda. Ombudsmen Republike Srpske je ovlašten štiti ljudska prava i interese fizičkih i pravnih osoba, kako je to izričito zagarantirano Ustavom Bosne i Hercegovine i Ustavom Republike Srpske i međunarodnim sporazumima. Opća nadležnost Ureda ombudsmena Republike Srpske je usmjerena na praćenje rada državne uprave u smislu pravičnosti i zakonitosti u radu. Ombudsmen se ne može miješati u funkciju sudova u svezi s rješavanjem pravnih pitanja koja se nalaze pred njim.

Svaka od navedenih institucija je otvorena za pomoć građanima Bosne i Hercegovine i oni mogu nesmetano, bez ograničenja podnositi prijave za zaštitu ljudskih prava. Činjenica je, također, da postoji veliki broj problema i otvorenih slučajeva koji se rješavaju u okviru navedenih organa ali je također već sada evidentno da je stanje ljudskih prava u Bosni i Hercegovini bolje, a posebno u odnosu na prve poslijeratne godine.

Ukoliko je postupak završen od strane nadležnog organa, ili suda građanin može pokrenuti postupak pred Domom za ljudska prava u Bosna i Hercegovina a nakon ratifikacije Europske konvencije, pred Europskim sudom za ljudska prava. Građanima Bosne i Hercegovine stoji na raspolaganju mogućnost i vanrednog preispitivanje presude u smislu saglasnosti sa Ustavom Bosne i Hercegovine i međunarodnim konvencijama koje je obavezna da primenjuje Bosna i Hercegovina.

Država garantira pravo svakom građaninu mogućnost obraćanja putem predstavke, prijave ili žalbe svim institucijama za zaštitu ljudskih prava, s tim da svaka od navedenih institucija u okviru svojih nadležnosti donosi preporuke ili odluke obvezujućeg karaktera. Instrumenti izvršenja donijetih preporuka i odluka u praksi, još uvijek nisu efikasni.

IV-Informiranje i objavljivanje

Većina aktivnosti Vijeće ministara Bosne i Hercegovine uključivala je animiranje svih struktura vlasti u Bosni i Hercegovini a naročito u entitetima u cilju ispunjenja obveza Bosne i Hercegovine i stvaranja što boljih uvjeta za vladavinu zakona. U okviru implementacije ovih aktivnosti najviše aktivnosti je usmjereno u proteklom periodu, povratak raseljenih osoba i izbjeglica, povrat imovine raseljenim osobama i izbjeglicama, reformu i harmoniziranje zakona u cilju bolje primjene principa međunarodnih konvencija, zaštitu djece, sprječavanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, zaštitu nacionalnih manjina i jednakosti spolova.

U okviru navedenih aktivnosti realizirano je nekoliko značajnih projekata i poslova.

Pripremljeno je inicijalno izvješće o primjeni Konvencije o pravima djeteta u Bosni i Hercegovini, Akcijski plan za djecu Bosna i Hercegovina 2002.-2010. i formirano Vijeće za djecu Bosne i Hercegovine koje će imati zadatak pratiti implementaciju planiranih aktivnosti. Donesen je Akcijski plan za sprječavanje trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini i formiran Državni odbor za implementaciju Akcijskog plana Bosne i Hercegovine, započeto s aktivnostima na pripremi Izvješća o primjeni Konvencije o zabrani diskriminacije žena (CEDAW) i Izvješća o realizaciji Konvencije o zaštiti nacionalnih manjina. U cilju izrade strategije za borbu protiv HIV-AIDS-a formiran je i Savjetodavni odbor za borbu protiv HIV-AIDS-a za Bosnu i Hercegovinu.

U narednom periodu, u cilju uspostavljanja bolje suradnje s nevladinim organizacijama, pokreću se novi programi za kooperaciju u okviru skoro svih struktura vlasti a naročito u cilju jačanja svijesti o ljudskim pravima u raznim oblastima života.

Karakteristično za Bosnu i Hercegovinu, koja se nalazi u periodu ukupne tranzicije društva, je uspostavljanje novih sustava zahtijeva provođenje dodatnih aktivnosti i

znatih sredstva kojih Bosna i Hercegovina, s obzirom na ograničene materijalne resurse, nema uvijek dovoljno.

Ustavni akti u Bosni i Hercegovini:

- Ustav Bosne i Hercegovine,
- Ustav Federacije Bosne i Hercegovine,
- Ustav Republike Srpske i
- Ustav Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine
- Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, Amandmani,
- Ustav Republike Srpske, Amandmani,

ZAKONI BOSNE I HERCEGOVINE

A) Zakoni na razini BiH;

1. Izborni zakon Bosne i Hercegovine,
2. Poslovnik Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine,
3. Poslovnik Doma naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine,
4. Zakon o popunjavanju upražnjenog mjesta člana predsjedništva Bosne i Hercegovine,
5. Zakon o Vijeću ministara Bosne i Hercegovine,.
6. Zakon o ministarstvima i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine,
7. Zakon o državnoj službi u institucijama vlasti Bosne i Hercegovine
8. Zakon o sudu Bosne i Hercegovine,
9. Zakon o tužiteljstvu Bosne i Hercegovine,
10. Zakon o sudskoj policiji
11. Odluka o sudskim promatračima,
12. Odluka o uspostavi Neovisne pravosudne komisije i Odluka o novom mandatu neovisne pravosudne komisije
13. Kazneni zakon BiH
14. Zakon o kaznenom postupku BiH
15. Zakon o zaštiti svjedoka
16. Zakon o pravobranitelju Bosne i Hercegovine,
17. Zakon o upravnom postupku
18. Zakon o upravnom sporu
19. Zakon o statistici Bosne i Hercegovine
20. Zakon o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine
21. Zakon o sukobu interesa i institucijama vlasti Bosne i Hercegovine
22. Zakon o ministarskim imenovanjima, imenovanjima Vijeća ministra i drugim imenovanjima Bosne i Hercegovine
23. Zakon o slobodi pristupa informacijama
24. Zakon o udruženjima i fondacijama
25. Zakon o zaštiti potrošača
26. Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina,
27. Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH,
28. Zakon o imigraciji i azilu ..
29. Zakon o raseljenim osobama u Bosni i Hercegovini i izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine

DIO II

Član 1.

" Zaštita nacionalnih manjina i prava i sloboda pripadnika tih manjina čini sastavni dio međunarodne zaštite ljudskih prava i kao takva spada u djelokrug međunarodne saradnje."

Bosna i Hercegovina je potpisujući Dejtonski mirovni sporazum (DPA) prihvatila i Ustav Bosne i Hercegovine kao jedan od aneksa Sporazuma. Sastavni dio Ustava su i odgovarajući «Dodatni sporazumi o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini i to:

1. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1948);
2. Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtava rata (1949), i Dopunski protokoli I-II (1977);
3. Konvencija koja se odnosi na status izbjeglica (1951) i Protokol (1966);
4. Konvencija o državljanstvu udatih žena (1957);
5. Konvencija o smanjenju broja lica bez državljanstva (1961);
6. Međunarodna konvencija o uklanjanju svih oblika rasne diskriminacije (1965);
7. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966) i Opcioni protokoli (1966 i 1989);
8. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966);
9. Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije u odnosu na žene (1979);
10. Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih tretmana ili kažnjavanja (1984);
11. Evropska konvencija o sprečavanju mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1987);
12. Konvencija o pravima djeteta (1989);
13. Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika-migranata i članova njihovih porodica (1990);
14. Evropska konvencija za regionalne jezike i jezike manjina (1992);
15. Okvirna Konvencija za zaštitu nacionalnih manjina (1994).

Pored direktne primjene međunarodnih akata o ljudskim pravima, u implementaciji DPA kao cjeline, pa time i Ustava BiH, značajnu ulogu ima Visoki predstavnik međunarodne zajednice, sa brojnim misijama svih relevantnih međunarodnih institucija. Prema ovlaštenjima koja su Visokom predstavniku data u članu V Aneksa 10 (Sporazum o implementaciji civilnog dijela Mirovnog ugovora) Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, prema kome je Visoki predstavnik konačan autoritet u zemlji u pogledu tumačenja DPA. Dodatnim zaključcima konferencije za implementaciju mira, održane u Bonu 9. i 10. decembra 1997. godine, Visokom predstavniku su data ovlaštenja da u cilju iznalazjenja rješenja za probleme koji se pojave, može donositi obavezujuće odluke, kada ocijeni da je to neophodno.

Ovlaštenje donošenja «obavezujućih odluka» do sada, u praksi je primjenjivo na: donošenje izmjena i dopuna ustava entiteta, donošenje Zakona na nivou Bosne i

Hercegovine, smjene članova Predsjedništava BiH, smjene predsjednika entiteta, oduzimanje poslaničkog mandata u skupštinama svih nivoa organizovanja, smjena ministara entiteta i kantona, smjene načelnika opština, direktora javnih preduzeća, opštinskih funkcionera, te drugih odluka iz nadležnosti organa vlasti. Ovlasti Visokog predstavnika odnose se i na suspedovanje, ili zaustavljanje od izvršenja akata organa vlasti na svim nivoima organizovanja. Pored Visokog predstavnika, u Bosni i Hercegovini sa učešćem u odlučivanju predstavnika međunarodne zajednice, do kraja 2003. godine funkcionišu Doma za ljudska prava i Ombudsman Bosne i Hercegovine, a dalje Ustavni sud BiH i Sud Bosne i Hercegovine. Do kraja 2002. godine policijske poslove nadzirala je UN, a 2002. godine misija Evropske unije, Misija OSCE-a, UNHCR-a i Savjeta Evrope i Evropske komisije i specijaliziranih agencija ovih organizacija nadziru sve procese u Bosni i Hercegovini. Slobodno se može konstatovati da su, ne samo zaštita nacionalnih manjina i prava i slobode pripadnika tih manjina sastavni dio međunarodne zaštite ljudskih prava i međunarodne saranje Bosne i Hercegovine, već su to i sve druge oblasti funkcionisanja organa vlasti, društvenog, ekonomskog i političkog života u Bosni i Hercegovini.

Član 2.

" Odredbe ove Konvencije primjenjivat će se dobroj vjeri, u duhu razumijevanja i tolerancije i u skladu sa principima dobrosusjedstva, prijateljskih odnosa i saradnje među državama."

Bosna i Hercegovina je u Ustavu, u preambuli naznačila da je «Inspirisana Univerzalnom Deklaracijom o ljudskim pravima, Međunarodnim paktovima o građanskim i političkim pravima, odnosno o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, i Deklaracijom o pravima lica koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičkim manjinama, kao i drugim instrumentima ljudskih prava.

Ovi principi se mogu ostvarivati u međusobnoj saradnji i razvijanju principa dobrosusjedstva i prijateljskih odnosa i saradnje sa drugim državama. Poštujući međunarodne norme u odnosima među državama i puno poštivanje principa teritorijalnog integriteta i suvereniteta drugih država, nastoje se razviti dobri i korisni odnosi sa susjedima, međunarodnim organizacijama, a posebno zemljama Evropske unije, čije članstvo je krajnji cilj Bosne i Hercegovine.

Član 3.

" 1. Svaki pripadnik nacionalne manjine ima pravo da slobodno bira da se prema njemu ophode ili ne ophode kao takvom i neće doći u nepovoljan položaj zbog takvog opredjeljenja ili vršenja prava vezanih za to opredjeljenje.

2. Pripadnici nacionalnih manjina mogu, pojedinačno, kao i u zajednici sa drugima, ostvariti prava i uživati slobode koje proističu iz principa zagarantovanih Okvirnom konvencijom."

Bosna i Hercegovina je zemlja u kojoj, pored tri konstitutivna naroda: Bošnjaci, Hrvati i Srbi, žive pripadnici brojnih nacionalnih manjina. Njihov status, status pripadnika

nacionalnih manjina određen, priznat je Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, usvojenim 1. aprila 2003. godine, a stupio je na snagu 14. maja 2003. godine (Službeni glasnik BiH, br. 12/03).

Položaj nacionalnih manjina prije tragičnog sukoba u Bosni i Hercegovini nije bio regulisan posebnim domaćim zakonodavstvom, pa ni na nivou bivše zajedničke države SFRJ, tako da nije bilo kontinuiteta u važenju pravnih propisa, a samim tim i statusa nacionalne manjine, te se pristupilo izradi potpuno novog zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina. Pristupajući procesu nacionalne identifikacije pripadnika manjina, Bosna i Hercegovina opredijelila se da, pored etničkih, kulturnih i jezičkih (i vjerskih) identiteta pripadnika nacionalnih manjina u BiH, kao egzaktni podatak, iako de facto ne sasvim tačan, prihvati posljednji popis stanovništva izvršen 1991. godine u bivšoj SFRJ. Razlog više za ovakav pristup je slobodno izražena volja, prilikom popisa stanovništva, i mogućnost da građanin/državljanin iskoristi svoje pravo i izjasni se da pripada određenoj etničkoj – manjinskoj grupi. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991. godine na teritoriji Bosna i Hercegovine broj pripadnika pojedinih nacionalnih manjina bio je sljedeći:

Nacionalna manjina	Broj pripadnika
Albanci	4.922
Crnogorci	10.048
Česi	590
Italijani	732
Jevreji	426
Mađari	893
Makedonci	1.596
Nijemci	470
Poljaci	526
Romi	8.864
Rumuni	162
Rusi	297
Rusini	133
Slovaci	297
Slovenci	2.190
Turci	267
Ukrajinci	3.929

Iz ovog pregleda popisa iz 1991. godine vidljivo je da postoje manjine, koje bi se mogle nazvati «tradicionalnim» i, uslovno rečeno, «novim» manjinama koje su rezultat raspada bivše zajedničke države (Crnogorci, Makedonci i Slovenci). Bez obzira na porijeklo manjina, njihovu brojnost (od 133 do 10.048 pripadnika) Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina (član 3), definisano je da je nacionalna manjina u smislu ovog zakona, «dio stanovništva-državljana BiH koji ne pripada nijednom od tri konstitutivna naroda (Bošnjaci, Hrvati i Srbi), a sačinjavaju je ljudi istog ili sličnog etničkog porijekla, iste ili slične tradicije, običaja, vjerovanja, jezika, kulture i duhovnosti i bliske ili srodne istorijske prošlosti ili drugih karakteristika».

Stvarni, aktuelni pregled broja pripadnika pojedinih nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini treba posmatrati i sa stanovišta činjenice da je u toku tragičnog sukoba u BiH preko dva miliona ljudi pokrenuto iz svojih domova, odnosno postalo izbjeglice van BiH ili raseljena lica unutar zemlje. Od tog broja oko 1.200.000 ljudi se našlo van granica BiH. Broj onih koji su trajno ostali ili se još uvijek nisu vratili iz trećih zemalja, procjenjuje se na oko 800.000 građana. Ovaj broj predstavlja skoro petinu predratnog stanovništva BiH. Za pretpostaviti je da je među onim koji su trajno ostali ili se nisu vratili u zemlju, srazmjern broj pripadnika nacionalnih manjina, te stoga statistički pregled pripadnika manjina je uslovan, dok se ne steknu uslovi za obavljanje prvog popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini nakon njenog sticanja statusa samostalne države. Osnovano je pretpostaviti da će kod pojedinih iskazanih brojnosti manjina doći do značajne razlike na predratni popis.

Ova konstatacija, o promjeni, posebno o smanjenju broja pripadnika manjina, u odnosu na popis iz 1991. godine, sasvim sigurno se neće u potpunosti odnositi na romsku nacionalnu manjinu u BiH. Ovo iz dva razloga. Pripadnici romske populacije su se prilikom poslednjeg popisa stanovništva, 1991. godine, u velikom broju izjašnjavali kao Muslimani, današnji naziv Bošnjaci. Ovu tvrdnju iznosi niz romskih nevladinih organizacija i udruženja. Uz iznošenje procjene do sada, 2003. godine, romska populacija u Bosni i Hercegovini broji najmanje 50.000 pripadnika. U procjeni broja pripadnika romske nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini, takođe treba imati u vidu činjenicu da su Romi izbjeglice u treće zemlje u mnogo većoj mjeri bili predmet prisilnog vraćanja iz zemalja prijema nakon okončanja sukoba, odnosno potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma. Romi su, naime, mnogo teže pronalazili puteve integracije u zemlje prijema, odnosno teže savladavali predviđene procedure za dobijanje stalne dozvole boravka ili iseljenja u prekomorske zemlje, u odnosu na druge građane – izbjeglice iz BiH. Nedostatak egzaktnih podataka o broju pripadnika romske populacije, do redovnog popisa stanovništva, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH pokušalo je prevazići preduzimanjem određenih mjera tokom 2003. godine. Posebnim zahtjevom, Ministarstvo je zatražilo od većine skoro 70 opština u BiH (onih u kojima je po popisu iz 1991. godine evidentiran bilo koji broj Roma), da na osnovu njihovih evidencija (evidencije centara za socijalni rad, obaveza upisa u škole i dr.) dostavi podatke o broju Roma koji žive na području opštine.

Od broja opština (oko 70) kojima je upućen zahtjev u ovom smislu, tek jedna trećina je odgovorila na zahtjev Ministarstva i dostavila tražene podatke o broju Roma koji žive na njenom području. Podaci dostavljeni Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, iz ove ankete, pokazali su da je broj Roma koji žive u Bosni i Hercegovini, znatno veći od broja iskazanog na popisu 1991. godine. Naime, već ova trećina anketiranih opština dala je podatke o broju od oko 8.000 Roma, stoga se osnovano može procijeniti da je broj Roma koji žive u BiH najmanje 20.000. Tačan broj će biti moguće ustanoviti redovnim popisom stanovništva, uz sve dodatne mjere pripreme, informisanja i edukacije, kako popisivača, tako i samih manjinskih grupa.

Moguće odstupanje u ovom pogledu je za očekivati jer romska populacija ima sklonost za prihvaćanje atributa većinskog naroda u sredini u kojoj živi.

Procjena broja pripadnika drugih manjinskih naroda vršena je putem udruženja ili klubova koja djeluju kao nevladine organizacije na području Bosne i Hercegovine, te se može izvući zaključak da se njihov broj smanjio srazmjerno broju populacije izbjeglica koje se nakon završetka rata nisu vratile u Bosnu i Hercegovinu.

Pripadnici svih manjinskih zajednica u Bosni i Hercegovini imali su zakonsku mogućnost i pravo u popisu 1991. godine, da se slobodno izjasne da li i kojoj manjini pripadaju. Korišćenje ovog prava posebno je došlo do izražaja tokom tragičnog sukoba u Bosni i Hercegovini (1992.-1995.) jer je pripadnost manjini, čija je matična država van Bosne i Hercegovine davala mogućnost traženja pomoći i zaštite od te države, a takođe ne pripadanje Bošnjacima, Srbima i Hrvatima (konstitutivnim) narodima koji su bili u međusobnom sukobu u mnogim situacijama predstavljala je okolnost da su pripadnici pojedine manjinske zajednice bili pošteđeni od etničkog progona. Veći broj pripadnika nacionalnih manjinskih zajednica u tom (ratnom) vremenu formirao je udruženja (NGO) za pribavljanje humanitarne pomoći ili evakuacije svojih pripadnika iz ugroženih područja, te stavljanje pod odgovarajuću zaštitu svojih matičnih država ili jakih međunarodnih udruženja za pomoć pripadnicima određene manjine.¹

U pojedinim manjinskim zajednicama ovo je de facto predstavljalo početak identifikacije pripadnika nacionalnih manjinskih zajednica, njihovo okupljanje u organizovane grupe, koje će nakon završetka tragičnog sukoba, nastaviti da rade i na pitanjima očuvanja nacionalnih atributa svoje zajednice, očuvanja tradicije, običaja, vjerovanja, jezika, kulture i duhovne bliskosti. Povezivanje sa maticom, putem diplomatskih i drugih predstavništava i odgovarajuća stručna i materijalna pomoć stvorili su temelj za trajnije oblike očuvanja pomenutih osobenosti.

Zajednička karakteristika svih manjinskih grupa je da su formirali odgovarajuće asocijacije svojih pripadnika (udruženja građana, klubove, kulturna društva ili neki drugi oblik okupljanja) i registrovali ih prema postojećim propisima kao NGO. Izuzetak su Romi koji pored 32 udruženja (kao NGO) imaju formiranu i političku stranku. Demokratska stranka Roma formirana je početkom 2003. godine (nakon opštih izbora koji su održani u oktobru 2002. godine, tako da u njima nisu mogli, stigli učestvovati). Prva prilika za provjeru boniteta ove političke partije biće novembra 2004. godine, za kada je predviđeno održavanje izbora za lokalne (opštinske) organe vlasti. Isto tako treba napomenuti da od svih 17 pripadnika manjinskih grupa, jedino pripadnici crnogorske manjine u BiH nemaju registrovan ili osnovan bilo kakav oblik organizovanog okupljanja Crnogoraca, bez obzira što su formalno i pravno posmatrano (popis 1991. godine) Crnogorci najbrojnija manjina u Bosni i Hercegovini. Objektivno posmatrajući, razlog za neaktivnost Crnogorske manjinske zajednice u Bosni i Hercegovini treba tražiti u dva motiva: (1.) u dijelu BiH kojeg čini entitet Federacija BiH, razlozi su u posljedicama troipogodišnjeg tragičnog sukoba, kada su SRJ, odnosno Srbija i Crna Gora tretirane kao neprijateljska strana, i najveći broj pripadnika crnogorske manjine je napustio ili bio protjeran iz svojih domova, a poslijeratna normalizacija i povratak idu veoma sporo, da bi se stvorili uslovi za njihovu identifikaciju i okupljanje; (2.) u dijelu BiH koji pripada entitetu Republika Srpska, pored razloga odlaska velikog dijela Crnogoraca u SRJ /sada Srbija i Crna Gora/ razlog za izostanak posebne identifikacije crnogorske manjine leži u činjenici duhovne bliskosti, odnosno gotovo potpune nacionalne identifikacije sa

¹ Naročito su na tom planu bila aktivna udruženja Jevreja, Slovenaca, Makedonaca, Čeha, Italijana, Mađara, Nijemaca, Ukrajinaca i dr.

Srbima, kao konstitutivnim narodom, dosta ukorijenjenom shvatanju da se radi o jednom narodu sa dva imena.

Prema informacijama kojima raspolaže Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u Sarajevu je nedavno (oktobar 2003. god.) okupljena inicijativna grupa za formiranje Udruženja (NGO) Crnogoraca, koja bi bila prva organizacija za zaštitu interesa pripadnika crnogorske manjinske zajednice u BiH. Međutim, do konačne redakcije ovog izvještaja, formalno-pravno ovaj proces još nije bio završen, odnosno organizacija još nije registrovana kod nadležnog ministarstva.

Pored navedenih oblika okupljanja pripadnika nacionalnih manjina treba napomenuti da kao asocijacija organizacija nacionalnih manjina u Republici Srpskoj u Banjoj Luci postoji Savez nacionalnih manjina Republike Srpske u koji su uključena udruženja Čeha, Italijana, Jevreja, Mađara, Makedonaca, Roma, Slovenaca, Ukrajinaca, a čiji pripadnici žive i djeluju na ovom području.

Prije prelaska na analizu normativnih dimenzija pitanja položaja nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini, treba napomenuti (posebno iskazati činjenicu) da Bosna i Hercegovina još nema zaključen nijedan bilateralni ugovor o zaštiti pripadnika manjina koji u njoj žive, iako, uslovno govoreći, izuzev Roma, sve druge manjinske zajednice imaju svoje «matične» države. Inicijativa za zaključivanje sporazuma (ugovora) o zaštiti pripadnika određenih manjinskih grupa od drugih država prema Bosni i Hercegovini do sada nije bilo. BiH je imala inicijativu za odgovarajući ugovor sa Republikom Slovenijom o uzajamnim obavezama u zaštiti slovenačke manjine u BiH odnosno, Bošnjaka, Hrvata i Srba iz BiH u Sloveniji. Ova inicijativa je još uvijek u fazi preliminarnih razgovora, ali za sada nije naišla na odgovarajuće razumijevanje u novostvorenoj Republici Sloveniji. Ova napomena se daje zbog shvaćanja da Bosna i Hercegovina svoje obaveze u pogledu zaštite prava pripadnika manjina crpi iz Ustava Bosne i Hercegovine, Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina i međunarodnih dokumenata koje je prihvatila i ratifikovala nakon priznanja kao nezavisne države. Ukoliko dođe do zaključivanja sporazuma o zaštiti prava manjine sa nekom od država čiji sunarodnici kao manjina žive u Bosni i Hercegovini, a BiH je kao država, otvorena za zaključivanje ugovora ovakvog sadržaja, što će u pravnom smislu, pored naprijed navedenih pravnih dokumenata, biti dodatni izvor i instrument u zaštiti prava manjina.

Član 4.

Strane ugovornice preuzimaju obavezu da pripadnicima nacionalnih manjina zajamče pravo na ravnopravnost pred zakonom kao i na jednaku zakonsku zaštitu. U tom smislu zabranjuje se bilo kakva diskriminacija na osnovu pripadnosti nacionalnoj manjini.

Strane ugovornice se obavezu da usvoje, gdje je to potrebno, odgovarajuće mjere za unapređenje, u svim oblastima ekonomskog, socijalnog, političkog i kulturnog života, pune i efektivne ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i onih koji pripadaju većini. U tom pogledu će voditi računa o posebnim uslovima pripadnika nacionalnih manjina.

Mjere usvojene u skladu sa stavom 2. neće se smatrati aktom diskriminacije.

U Ustavu Bosna i Hercegovine, koji je Anex 4. Opšteg okvirnog sporazuma o miru u BiH, potpisanog 14. decembra 1995. godine, poznatiji kao Dejtonski mirovni sporazum (skraćeno: DPA), nacionalne manjine nigdje se eksplicitno ne pominju. Međutim, pitanje o nacionalnim manjinama, u političkom životu Bosne i Hercegovine i u cjelokupnoj daljnjoj zakonskoj i pravnoj legislativi shvatano je i tumačeno kao

ustavno poimanje «ostalih». Formulacija «ostali» nalazi se u preambuli Ustava BiH² u kojoj se kao konstitutivni narodi, nosioci ustavnosti u organizovanju postdejtonske bosanskohercegovačke državnosti navode Bošnjaci, Hrvati i Srbi.

Naime, umjesto termina «nacionalne manjine» i njihovog nabiranja u Ustavu BiH upotrebljen je termin «ostali», ostavljajući zakonskoj regulativi da u skladu sa objektivnim kriterijima odredi koje su to nacionalne manjine koje žive u Bosni i Hercegovini, odredi način njihove identifikacije i mjere koje će BiH preduzeti, kao svoju obavezu, u zaštiti i afirmaciji prava nacionalnih manjina.

Davanje prava i «ostalim» u preambuli Ustava Bosne i Hercegovine da, zajedno sa konstitutivnim narodima, Bošnjacima, Hrvatima i Srbima odrede sadržaj ustavnog ustrojstva BiH, imalo je daljnjih ustavnih i zakonskih reperkusija za uređivanje položaja nacionalnih manjina u entitetskim ustavima i zakonskim rješenjima, te u određivanju načina izbora u sastavu predstavničkih tijela i organa vlasti, o čemu će se kasnije nešto više reći. Istina, treba spomenuti da Ustav Bosne i Hercegovine sadrži, u pogledu formiranja pojedinih organa vlasti na nivou države, takve odredbe koje na izvjestan način isključuju mogućnost da u njihovom sastavu budu birani pripadnici «ostalih», odnosno nacionalnih manjina. Ove specifičnosti se odnose na Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH koji broji 15 poslanika (pet Hrvata, pet Bošnjaka iz Federacije BiH i pet Srba iz Republike Srpske). Isto se odnosi na Predsjedništvo BiH koje se sastoji od tri člana: jednog Bošnjaka i jednog Hrvata biranih na području Federacije BiH, te jednog Srbima biranog na području Republike Srpske.

Ustav Bosne i Hercegovine u svom dodatku (Anex I), u poglavlju Dodatni sporazum o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u BiH, pod rednim brojem 15. navodi Okvirnu konvenciju o zaštiti nacionalnih manjina. Bosna i Hercegovina je Okvirnu konvenciju prihvatila samim aktom potpisivanja DPA decembra 1995. godine, dakle formalno-pravno čak i prije nego što je ona stupila na snagu, tj. 1. februara 1998. godine. Ustav Bosne i Hercegovine (u članu 2.) obavezuje Bosnu i Hercegovinu i oba entiteta da osiguraju najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. U tu svrhu, da bi se obezbijedio najviši standard prava, u pravni sistem i institucije vlasti – sudske, Bosne i Hercegovine uvedena je Komisija za ljudska prava (Anex 6 DPA) koja se sastoji od Doma za ljudska prava i Ombudsmana Bosne i Hercegovine.³ Još jedna specifičnost sadržana je u Ustavu, a odnosi se na činjenicu da se prava i slobode određene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, te njezinim protokolima «direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini», i da odredbe tih dokumenata imaju «prioritet nad svim zakonima». Ljudska prava i temeljne slobode, koje uživa svako lice unutar Bosne i Hercegovine, uključuju:

- ❑ pravo na život;
- ❑ pravo lica da ne bude podvrgnuto mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni;
- ❑ pravo lica da ne bude držano u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obaveznom radu;
- ❑ pravo na linu slobodu i sigurnost;
- ❑ pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom;
- ❑ pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku;

² Prilog: Ustav Bosne i Hercegovine

³ Prilog: Anex 6. DPA

- ❑ slobodu misli, savjesti i vjere;
- ❑ slobodu izražavanja;
- ❑ slobodu mirnog okupljanja i udruživanja sa srugima;
- ❑ pravo na brak i zasnivanje porodice;
- ❑ pravo na imovinu;
- ❑ pravo na obrazovanje i
- ❑ pravo na slobodu kretanja i prebivališta.

Ustav Bosne i Hercegovine daje posebnu odredbu u tački 4. člana II, kojom kaže: «Uživanje prava i sloboda, predviđenih u ovom članu ili međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog Ustava osigurano je svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što je pol, rasa, boja, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status».

Međutim, to što se u skromnom obimu u Ustavu BiH spominju manjine, odnosno što se taksativno i formalno ne normira obaveza njihove zaštite, odnosno zaštite osnovnih ljudskih prava pripadnika nacionalnih manjina u BiH, u razradi ovih ustavnih odredbi shvaćeno je kao obaveza svih organa vlasti, države, entiteta, kantona i opština da štite prava manjina, afirmišu njihov identitet, promovišu njihove specifičnosti, zabrane diskriminaciju (u svim zakonima u regulisanju položaja pojedinca kada je to potrebno naglašava se zabrana diskriminacije po osnovu «polne, rasne, nacionalne i dr. pripadnosti...»).

Naprijed navedene ustavne odredbe i Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina, koja se prihvata kao sastavni dio (Anex I) Ustava BiH bile su osnov za donošenje Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina⁴ na nivou Bosne i Hercegovine. Ovim Zakonom utvrđena su prava i obaveze pripadnika nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini i obaveza organa vlasti u BiH (na svim nivoima) da poštuju i štite, očuvaju i razvijaju etnički, kulturni, jezički i vjerski identitet svakog pripadnika nacionalne manjine u BiH, koji je državljanin Bosne i Hercegovine.

Na Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina koji je stupio na snagu 14. maja 2003. godine, njegove osnovne odredbe, upotrebu znakova i simbola, upotrebu jezika, prava na obrazovanje, informisanje, kulturna i ekonomsko-socijalna prava, vratićemo se kasnije u odgovarajućim poglavljima, dok bi u ovom dijelu naznačili otvorene mogućnosti za učestvovanje pripadnika nacionalnih manjina u organima vlasti.

Ovaj Zakon je promovisao pravo pripadnika nacionalnih manjina (njih 17 taksativno nabrojanih u članu 3. Zakona) na zastupljenost u organima vlasti i drugim javnim službama na svim nivoima vlasti, srazmjerno procentu njihovog učešća u stanovništvu prema posljednjem popisu u BiH. Izraz «srazmjerno» u primjeni zakona trebao bi se tumačiti da je to minimum učešća, a da broj pripadnika manjina u organima vlasti može biti i veći, jer je Bosna i Hercegovina u politici prema manjinama načelno prihvatila sistem «pozitivne diskriminacije» u zaštiti prava manjina.

Kriteriji i način izbora pripadnika nacionalnih manjina u parlamentima treba da se razradi Izbornim zakonima Bosne i Hercegovine, entiteta, te statutima i drugim propisima kantona, gradova i opština. Učešće, odnosno zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u izvršnoj i sudskoj vlasti, kao i u javnim službama, urediće se

⁴ Prilog: Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina ("Službeni glasnik BiH", br. 12/03)

posebnim propisima, takođe, na svim nivoima državne organizacije (BiH, entiteti, kantoni, gradovi i opštine).

Novina u organizaciji državne strukture, koju predviđa ovaj Zakon, je osnivanje Savjeta nacionalnih manjina BiH pri Parlamentarnoj skupštini BiH, u koji treba da uđe po jedan predstavnik svake priznate nacionalne manjine u BiH. Savjet će davati mišljenje, savjete, prijedloge Parlamentarnoj skupštini o svim pitanjima koja se tiču prava i položaja i interesa nacionalnih manjina u BiH.

Zakonom je predviđeno da Savjet nacionalnih manjina BiH može delegirati stručnjaka u radu Ustavno-pravne komisije i Komisije za ljudska prava, koje rade kao stalna radna tijela u oba doma Parlamentarne skupštine BiH. Ovo se smatra važnom činjenicom, jer ustavne komisije ocjenjuju usklađenost i zasnovanost svih zakonskih prijedloga i odluka Parlamenta BiH, sa Ustavom BiH kojim su zagarantovana osnovna ljudska prava i slobode, uključujući i prava nacionalnih manjina. Zakonom je dalje određeno da se savjeti nacionalnih manjina formiraju pri Parlamentu Federacije BiH i Narodne skupštine Republike Srpske, čiji će se djelokrug i način rada urediti entitetskim propisima.

Završnim odredbama Zakona o pravima pripadnika nacionalnih manjina određeno je da će Republika Srpska i Federacija BiH donijeti i uskladiti svoje propise o pravima nacionalnih manjina, kao i druge zakone i propise kojima se propisuju ili štite prava nacionalnih manjina sa ovim zakonom, u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona. S obzirom da je ovaj Zakon stupio na snagu 14. mja 2003. godine, rok za donošenje entitetskih zakona dopijeva 14. novembra 2003. godine, međutim, prema informacijama sa kojima raspolaže Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, entiteti još nisu započeli ove aktivnosti. Rok za osnivanje savjeta nacionalnih manjina BiH pri Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine i odgovarajućih savjeta pri parlamentima entiteta nije određen u ovom zakonu te kako nema drugih rokova osim gore navedenom 14. novembra 2003. godine, smatra se da je to takođe rok za formiranje ovih tijela. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je uputilo pismene inicijative prema oba doma Parlamentarne skupštine BiH da se započnu aktivnosti na formiranju ovog savjeta.

Savjet ministara Bosne i Hercegovine imao je u periodu od potpisivanja i ratifikacije⁵ Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina aktivan odnos prema svim pitanjima koja predstavljaju obavezu proizašlu činom pristupanja Konvenciji. Uzimajući u obzir specifičnu organizaciju vlasti u Bosni i Hercegovini, decentralizaciju ovlašćenja organa vlasti na dva entiteta, od kojih jedan entitet (Federacija BiH) ima deset kantona, politika Savjeta ministara i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, koje je prema Zakonu o Savjetu ministara Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH» br. 38/02) i Zakonu o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine («Službeni glsnik BiH» br. 5/03)⁶ nadležno za «saradnju sa nacionalnim manjinama i njihovim udruženjima» usmjeravana je u dva pravca: (1). Predlaganje odgovarajućih zakonskih rješenja u zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, te (2). u saradnji sa entitetskim vladama i ministarstvima, udruženjima i asocijacijama nacionalnih manjina na identifikaciji pitanja i problema koje treba rješavati.

U prvim mjesecima 2001. godine pristupilo se, zajedno sa NVO nacionalnih manjina u oba entiteta, izradi teksta Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih

⁵ Bosna i Hercegovina je Okvirnu konvenciju o zaštiti nacionalnih manjina ratifikovala 24. februara 2000. godine, a formalno je stupila na snagu 1. juna 2000. godine.

⁶ Prilog: Zakon o Savjetu ministara Bosne i Hercegovine i Zakon o ministarstvima i drugim tijelima uprave Bosne i Hercegovine.

manjina u BiH koji je pokušao da u svojim odredbama promoviše opšte principe odnosa Bosne i Hercegovine prema pripadnicima nacionalnih manjina koje žive u BiH. S obzirom na nedostatak tradicije u bivšoj zajedničkoj državi, složenost ustavne strukture dejtonske Bosne i Hercegovine, kao i relativno veliki broj manjinskih zajednica, te nedovoljnu kadrovsku osposobljenost nadležnog ministarstva, u regulisanju ove materije pošlo se od pretpostavke da će zakoni entiteta i nižih oblika državne organizacije dalje konkretizovati prava i zaštitu pripadnika nacionalnih manjina.

Zakon o pravima pripadnika nacionalnih manjina u svojim uvodnim odredbama prihvata činjenicu da je zaštita nacionalnih manjina i prava i sloboda tih grupacija stanovništva sastavni dio međunarodne zaštite ljudskih prava i kao takva spada u oblast međunarodne saradnje. Prihvatajući ovaj postulat iz Okvirne konvencije i unoseći ga i u domaći zakonski tekst, namjera je bila da se domaće asocijacije manjinskih zajednica još jedanput podstaknu na aktivnost u identifikaciji svojih potreba i uključe u njihovo rješavanje. Ovu mogućnost i ohrabrenje iskoristili su pripadnici romske nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini, u cilju formiranja mreža odgovarajućih asocijacija romskih nevladinih organizacija i izgradnju odgovarajuće strukture institucija za ostvarivanje interesa Roma.

Razlog za reakciju romskih nevladinih organizacija na ovaj podsticaj leži ne samo u brojnosti romske manjine u Bosni i Hercegovini, već prije svega u činjenici što su druge manjinske grupe manje-više efikasno integrisane u strukturu društva, dok to kod Roma u većini sredina gdje žive nije slučaj.

U saradnji sa Misijom OSCE-a i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH, 9-11. novembra 2001. godine, održana je skupština romskih nevladinih organizacija Bosne i Hercegovine. Skupština je usvojila dokument pod nazivom «PLATFORMA ZA ROME U BOSNI I HERCEGOVINI»⁷

Ovaj dokument, Platforma za Rome, proizvela je tri važna rezultata. Formirano je Vijeće Roma BiH kao reprezentativna asocijacija romskih nevladinih organizacija; izabrani su članovi Vijeća i koordinator aktivnosti; data je inicijativa za formiranje Odbora za Rome pri Savjetu ministara Bosne i Hercegovine u kome će se na odgovarajući – partnerski - način uključiti predstavnici romskih organizacija, te identifikovana pitanja (teme) u oblasti političkog učestvovanja i zagovaranja promjena u Bosni i Hercegovini, obrazovanju, oblasti radnih odnosa, stambenih i pravno-imovinskih pitanja, zdravstva, izbjeglica, raseljenih lica i povratnika, kao pitanja od prioritetnog značaja za romsku populaciju u Bosni i Hercegovini.

Formirano Vijeće Roma BiH predložilo je Savjetu ministara Bosne i Hercegovine devet predstavnika Roma u Odbor za Rome pri Savjetu ministara, dok je drugu polovinu članova Odbora predložilo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH iz sastava različitih struktura vlasti entiteta i Bosne i Hercegovine koji imaju zaduženja u oblasti ljudskih prava, obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite, statistike i drugih društvenih djelatnosti. Može se konstatovati da je po prvi put u Bosni i Hercegovini formirano tijelo pri najvišem organu izvršne vlasti u čijem su sastavu autentični – izabrani predstavnici Roma. Prdsjedavajući ovog Odbora je Rom, a zamjenik predsjedavajućeg je predstavnik Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH. Odbor za Rome je usvojio Poslovnik o radu i Okvirni plan i program rada Odbora za period 2002.-2006. godine.⁸

⁷ Prilog: Platforma za Rome u Bosni i Hercegovini.

⁸ Prilog: Poslovnik o radu Odbora za Rome pri Savjetu ministara Bosne i Hercegovine i Okvirni Plan rada Odbora za Rome pri Savjetu ministara Bosne i Hercegovine za period od 2002.-2006. godine

Savjet ministara je na svojoj sjednici razmatrao i podržao ovaj program te se stoga ima smatrati sastavnim dijelom aktivnosti vlasti BiH prema aktuelnim romskim pitanjima. Savjet ministara BiH je i finansijski - rebalansiranjem Budžeta BiH podržao rad Odbora u 2002. godini sa 10.000 KM i u 2003. godini sa 30.000 KM za finansiranje aktivnosti Odbora.

Odbor za Rome, kao nezavisno tijelo savjetodavnog karaktera izaziva znatan interes romskih organizacija. Shvaćen je kao jedina adresa u strukturama vlasti kojem se sa povjerenjem mogu obratiti te uticati na rješavanje njihovih problema. Potrebna su stanovita objašnjenja u njegovom karakteru savjetodavnog tijela koje može inicirati i predlagati da nadležni organi preduzmu mjere, ali nije organ koji odlučuje. Odbor je u svom Okvirnom planu i programu rada 2002.-2006. naznačio prioriteta pitanja na kojima je potrebno sistematski i uporno raditi, kako bi se prevazišli (savladali) problemi sa kojima se suočava romska populacija. Romi u Bosni i Hercegovini su na marginama javnog interesa. Njihova integracija u socijalni, ekonomski, obrazovni, zdravstveni i politički život zahtijeva posebne napore zajednice (države), koji, iskreno govoreći, u postratnoj obnovi Bosne i Hercegovine, iz objektivnih ali i subjektivnih razloga, nisu bili na listi prioriteta. Promjena ovakvog stanja zahtijeva aktivnost svih nivoa organizovanja vlasti. Okvirni Plan i Program Odbora za Rome kao dugoročniji dokumenat je iz tih razloga dostavljen vladama entiteta, kantonima i opštinama u kojima u znatnijem broju živi romska populacija. Program potencira obezbjeđenje ličnih dokumenata Roma (matične evidencije), pitanja obrazovanja, zdravstvene zaštite, zapošljavanja i socijalne skrbi, izbjeglica i raseljenih lica, povart imovine, stambeno pitanje i ostvarivanje i rad medija informisanja.

Odbor za Rome je razvio aktivnosti prema nevladinim organizacijama, lokalnim (nižim) organima vlasti, a i prema međunarodnim institucijama koje djeluju u BiH (OHR, OSCE, UN, Vijeće Evrope i dr). Na svih pet do sada održanih sjednica od de facto početka rada, novembra 2002. godine, pored pomenutog programa za rješavanje najvažnijih romskih pitanja, Odbor je posebnu pažnju posvetio dokumentu razvojna strategija Bosne i Hercegovine, koji priprema Savjet ministara. Odbor je (snažno) zahtijevao da se u Razvojnoj strategiji Bosne i Hercegovine mora naći odgovarajuće poglavlje posvećeno manjinama uz posebno navođenje Roma kao najbrojnije i najugorženije nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini. Mjere koje se utvrđuju za realizaciju Razvojne strategije, zahtjev je Roma, trebaju omogućiti ekonomsku integraciju Roma u sredinama u kojima oni žive.

Pitanjima reforme obrazovanja u Okvirnom Programu djelovanja Odbora koji je usvojen, a posebno Okvirnom Zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini,⁹ Odbor je, takođe, posvetio odgovarajuću pažnju. Odbor je podržao odredbu u Zakonu kojom je određeno da će se jezik i kultura svake značajnije manjine koja živi u Bosni i Hercegovini poštovati i uklapati u školu u najvećoj mjeri u kojoj je to izvodljivo, u skladu sa Okvirnom konvencijom o zaštiti prava nacionalnih manjina. Značajna rješenja ovog Zakona od interesa za romsku populaciju su da je osnovno obrazovanje obavezno i besplatno. Besplatnost treba uključiti dalje mjere zajednice za nabavku udžbenika i učila, prevoz do škole, topli obrok (užinu), zahtjev je Odbora za Rome. Pored toga Odbor je podržao odredbu Zakona o obrazovanju odraslih (član 20.) koja će se dalje precizirati u entitetskim zakonima, jer je najveći dio romske populacije odraslih bez završenog osnovnog i srednjeg obrazovanja.

⁹ Prilog: Okvirni Zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini.

Pored razmatranja pitanja sistemskog, dugoročnog karaktera, saradnja sa međunarodnim institucijama, učešća na okruglim stolovima o pitanjima Okvirne konvencije, Odbor za Rome se uključio i u neke konkretne aktivnosti kojima se rješavaju pitanja i problemi Roma ili predstavljaju afirmaciju Romske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Važno pitanje na kome Odbor radi je obezbjeđenje 23 kuće na području Tuzlanskog kantona. Naime, tokom 2002. godine Federalno ministarstvo za izbjeglice, uz podršku Federalne Vlade, obećalo je i ugovorilo isporuku građevinskog materijala za 30 romskih porodica na područje Tuzlanskog kantona. Tokom 2002. godine izvršena je isporuka materijala za 7 kuća a za 23 kuće obaveza je prenesena u 2003. godinu. Promjenom vlasti, nakon izbora održanih 2002. godine, te uslova u pogledu izvora za finansiranje preuzete obaveze, Federalno ministarstvo nastoji izbjeći izvršavanje ugovorene obaveze. Odbor za Rome se stavio u zaštitu ove 23 romske porodice i nastavlja pritisak na Federalnu vladu i resorno ministarstva da se obaveza izvrši. Radi se o području opštine Lukavac kod Tuzle, naseljenom brojnijom populacijom Roma.

Na ovom području se desio i incident, koji bi se mogao nazvati incidentom u kome su sadržani akti diskriminacije pripadnika manjinskog naroda. U naselju Kiseljak, opština Tuzla, već duže vremena jedna romska porodica na vlastitom privatnom zemljištu pokušava da izgradi porodičnu kuću. Naselje je zona privatnih stambenih kuća u vlasništvu građana bošnjačke nacionalnosti, koje fizičkim prijetnjama i napadima već duže vrijeme sprečava ovu romsku porodicu u njihovoj nakani. Jedini razlog je što ne žele Rome u svom susjedstvu. Odbor vrši pritisak na vlasti Tuzlanskog kantona da riješe ovaj problem, a podršku Odboru, pismeno i javno, dao je i ministar za ljudska prava i izbjeglice BiH. Ovo je jedini zabilježen slučaj diskriminacije i otvorene netrpeljivosti prema Romima u BiH zabilježen od 2000 godine.

Odbor za Rome je svojim angažmanom i uz pomoć Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH i ambasade Mađarske u BiH, omogućio održavanje fudbalske utakmice između reprezentacije Roma Bosne i Hercegovine i Roma iz Republike Mađarske. Ova utakmica, odigrana u oktobru 2003. godine, znači početak stvaranja fudbalske reprezentacije Roma Bosne i Hercegovine. Vijeće Roma BiH, kao asocijacija romskih NVO, preuzelo je obavezu stvaranja organizacione i kadrovske strukture ovog sportskog kolektiva.

S obzirom da Republika Mađarska ima snažnu asocijaciju romskih organizacija dogovorena je posjeta predstavnika Odbora za Rome Republici Mađarskoj i razmjena iskustava, te razgovori o uspostavljanju trajne saradnje sa NVO Roma Mađarske. Takođe, je planiran uzvratni susret nogometnih reprezentacija Roma BiH i Mađarske u prvoj polovini naredne 2004. godine.

Ustavno i zakonsko regulisanje pitanja nacionalnih manjina na nivou entiteta – Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske izuzetno je važno za sagledavanje položaja nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini. U organizaciji vršenja vlasti, dva entiteta, od kojih se sastoji Bosna i Hercegovina, imaju veoma visok stepen autonomije u uređivanju odnosa u sferi donošenja ustava i zakona, vršenju izvršne i sudske vlasti i organizacije javnih službi. Ustav BiH je u članu 3. odredio da su nadležnosti ustanova BiH; vanjska politika; finansije; ustavne te međunarodne obaveze BiH: politika u vezi sa pitanjima useljavanja izbjeglica i azila;

međunarodno provođenje krivičnog prava, te provođenje krivičnog prava između entiteta, uključujući odnose sa interpolom; osnivanje, upravljanje zajedničkih i međunarodnih komunikacija; regulisanje saobraćaja između entiteta i kontrola Vazdušnog saobraćaja.

Dalje, Ustav BiH je veoma precizan u razgraničavanju ovlaštenja institucija BiH i entiteta, dajući odredbu u kojoj se kaže da "sve vladine funkcije i ovlaštenja koja se u ovom ustavu izričito ne dodjeljuju ustanovama Bosne i Hercegovine, pripadaju entitetima".

Ustav Republike Srpske¹⁰ u temeljnim odredbama je direktniji i eksplicitniji od ustava BiH u pogledu pominjanja "manjina". Umjesto termina "ostali" u članu 5. se direktno kaže da se ustavno uređenje Republike temelji na

- garantovanju i zaštiti ljudskih sloboda i prava u skladu sa međunarodnim standardima;
- obezbjeđivanju nacionalnih ravnopravnosti;
- socijalnoj pravdi;
- tržišnoj privredi;
- višestranačkom sistemu;
- parlamentarnoj demokratiji i podjeli vlasti;
- slobodnim izborima;
- lokalnoj samoupravi;
- zaštiti prava etničkih grupa i drugih manjina.

Važna ustavna odredba za položaj manjina je i član 31. Ustava Republike Srpske koji u poglavlju "Ljudska prava i slobode" određuje da je "Zabranjeno političko organizovanje i djelovanje usmjereno na ugrožavanje demokratije, narušavanje integriteta Republike, kršenje Ustavom zajamčenih sloboda i prava i i raspirivanje nacionalne rasne ili vjerske mržnje i netrpeljivosti".

Isto tako temeljnom odredbom za položaj manjina može se smatrati odredba člana 10. Ustava Republike Srpske kojom se kaže:

"Građani Republike su ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki su pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, pol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo."

Priznati pravo svakog pripadnika nacionalne manjine na korištenje, slobodno bez ometanja, svog jezika privatno i javno, usmeno i pismeno, potvrđeno je u članu 7. osnovnih odredbi Ustava RS gdje je rečeno da "Na područjima gdje žive druge jezičke grupe u službenoj upotrebi su i njihovi jezici i pisma, na način određen zakonom".

U Federaciji BiH položaj nacionalnih manjina treba sagledavati u svjetlu odredbi preambule Ustava Federacije BiH¹¹ koja kaže da su narodi i građani BiH odlučni da osiguraju punu nacionalnu jednakost, demokratske odnose i najviši standard "Ljudskih prava i sloboda" i dalje u članu 1. , pored konstitutivnih naroda uvode se i "ostali" kao subjekti koji uređuju odnose u Federaciji Bosne i Hercegovine. Isto tako, u poglavlju ljudska prava i slobode, važna odredba je "obaveza na zaštitu manjina i potencijalno ugroženih skupina". Takođe treba skrenuti pažnju na odredbe Ustava Federacije Bosne i Hercegovine kojima je u nadležnost ombudsmana dato pravo i

¹⁰ Prilog: Ustav Republike Srpske

¹¹ Prilog: Ustav Federacije Bosne i Hercegovine.

obaveza da, između ostalog, ispituje slučajeve kojima se negira ljudsko dostojanstvo, prava i slobode "uključujući i slučajeve u kojima se to čini etničkim progonom ili održavanjem njegovih posljedica."

Amandmanima na Ustave entiteta – Federacije BiH i Republike Srpske koji su bili nužni nakon donošenja Odluke¹² Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti svih naroda u Bosni i Hercegovini na cijeloj teritoriji, bez obzira na entitetsko određenje, očekivala se eksplicitnija i sveobuhvatnija zaštita prava nacionalnih manjina, posebno kada je u pitanju sudjelovanje (učestvovanje) pripadnika nacionalnih manjina u organima zakonodavne i izvršne vlasti na svim nivoima organizovanja. Amandmani na ustave Federacije BiH RS koje je nametnuo Visoki predstavnik za BiH donijeli su značajne novine u organizaciji zakonodavne i izvršne vlasti entiteta, kantona i opština. Iako je odluka Ustavnog suda BiH bila usmjerena na razrješavanje pitanja konstitutivnih naroda (Bošnjaka, Srba i Hrvata) u oba entiteta, amandmani¹³ na ustave entiteta otišli su i dalje u razradi odredbi koje se odnose na zastupljenost naroda koji žive u BiH. Mora se istaći da su amandmanima na ustave entiteta formalno pravno "profitirali" «ostali», odnosno oni koji ne pripadaju konstitutivnim narodima, a to su uglavnom pripadnici nacionalnih manjina.

Ovom prilikom treba pomenuti da su u određivanju postupka za izbor predsjednika i potpredsjednika Federacije, zadržana odnosno konstituisana rješenja koja su na izvjestan naći diskriminirajuća. Naime, prema Ustavu Federacije predsjednik i potpredsjednik Federacije mogu biti birani samo iz reda konstitutivnih naroda, a ne i iz reda «ostalih». Ista pravila važe i za predsjednika i za zamjenike predsjednika parlamentarnih domova Federacije, pa čak i za tri ombudsmena Federacije, po jedan ombudsmen iz svakog konstitutivnog naroda (Bošnjak, Hrvat, Srbin), što znači i formalno-pravno da je funkcija ombudsmena nedostupna za građane iz reda "ostalih", odnosno pripadnike nacionalnih manjina, bez obzira koji moralni, stručni i pravni autoritet mogu uživati u sredini u kojoj žive.

Vraćajući se zakonodavnim organima entitetskih parlamenata može se konstatovati da je formalno pravno stvorena pretpostavka, odnosno mehanizam za snažnu zaštitu, ne samo vitalnih interesa konstitutivnih naroda, već i približno jednak mehanizam zaštite prava "ostalih", odnosno pripadnika nacionalnih manjina.

Ustavni amandmani su odredili da će u Domu naroda Federacije BiH broj delegata biti paritetan, po sedamnaest delegata iz reda tri konstitutivna naroda i sedam delegata iz reda ostalih. Broj "ostalih" u Vijeću naroda Narodne Skupštine RS određen je na četiri, a po osam iz reda konstitutivnih naroda. Za "ostale" je određeno da imaju pravo ravnopravno učestvovati u postupku većinskog glasanja. Ovakvim načinom izbora parlamentarnih domova entiteta, na kojima se odlučuje o nacionalnim interesima konstitutivnih naroda i "ostalih" koji žive u BiH po prvi put su stvorene pretpostavke da se u entitetskim skupštinama nađe najmanje sedam, odnosno četiri poslanika pripadnika nacionalnih manjina u BiH, odnosno «ostalih». Ostavljeno je da se izbornim zakonom i drugim propisima utvrdi način izbora ovih delegata. Interesantno je pogledati način na koji se definiše vitalni nacionalni interes konstitutivnih naroda. Amandman XXXV kaže:

"Vitalni nacionalni interesi konstitutivnih naroda su definisani na sljedeći način:

¹² Prilog Odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine.

¹³ Prilog: Odluka o izmjenama i dopunama Ustava Federacije BiH ("Službene novine FBiH, br. 16/02, 52/02); Odluka o izmjenama i dopunama Ustava Republike Srpske.

- *ostvarivanje prava konstitutivnih naroda da budu adekvatno zastupljeni u zakonodavnim i izvršnim pravosudnim organima vlasti;*
- *organizacija organa javne vlasti;*
- *jednaka prava konstitutivnih naroda u procesu donošenja odluka;*
- *obrazovanje, vjeroispovijest, jezik, njegovanje kulture, tradicije i kulturno naslijeđe;*
- *teritorijalna organizacija;*
- *sastav javnog informisanja.*

i druga pitanja koja bi se tretirala kao pitanja od vitalnog nacionalnog interesa, ukoliko tako smatra 2/3 jednog od klubova delegata konstitutivnih naroda u Domu naroda. "

Na žalost, po našem mišljenju, zakonodavac nije imao hrabrosti da, u ovako komplikovanoj proceduri odlučivanja, prizna pravo da i pripadnici nacionalnih manjina mogu imati «vitalni nacionalni interes» bar na primjer, u materiji obrazovanja, vjeroispovijesti jezika, njegovanja kulture, tradicije i kulturnog naslijeđa, što bi imalo puno opravdanje sa stanovišta obaveza koje je BiH preuzela prihvatajući Okvirnu konvenciju o zaštiti nacionalnih manjina.

Amandmani na ustave entiteta su dalje odredili da pripadnici konstitutivnih naroda i onih iz grupe "ostalih" budu proporcionalno zastupljeni u nizu organa vlasti (kantona, opština). u skladu sa popisom stanovništva iz 1991. godine, do potpunog provođenja Aneksa 7.(Aneks 7. DPA o povratku izbjeglica u svoje prijeratne domove). Ovo je proklamovani cilj koji se treba postepeno ostvariti. Složenost političke situacije u BiH pokazalo se već u prvom pokušaju primjene Amandmana o izboru poslanika u Dom naroda i Vijeće naroda, jer nije dala potpuno zadovoljavajuće efekte u primjeni rezultata ostvarenih u izborima održanim u oktobru 2002. godine. U Vijeću naroda Narodne skupštine RS pored delegata "autentičnih" predstavnika tri konstitutivna naroda (Bošnjaka, Srba, Hrvata), izabrana su i četiri delegata i to jedan Slovenac, jedan Ukrajinac, jedan Jevrej i jedan "Jugosloven. "

Nesporno je da Crnogorci, Ukrajinici i Jevreji jesu pripadnici nacionalnih manjina u smislu člana 3. zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina BiH, međutim stvar sa "Jugoslovenima" stoje nešto drugačije. Kao kategorija "ostali" oni su imali mogućnosti i jesu bili predmet izjašnjavanja na posljednjem popisu stanovništva iz 1991. godine, u vrijeme postojanja zajedničke države SFRJ. Međutim, i ni u jednoj drugoj prilici nakon raspada SFRJ, u brojnim anketama i izjašnjavanjima građana BiH za razne potrebe, opredjeljenje "Jugosloven" kao nacionalna pripadnost nije bilo prisutno i korišteno, izuzev u pojedinačnim izjašnjavanjima. Nema ih u zakonu, dakle pravno oni, Jugosloveni ne postoji. Stoga se delegiranje jednog Jugoslovena u Dom naroda može uzeti kao upitno u smislu izvršavanja ustavnih odredbi u izboru "ostalih" odnosno ispunjavanje uslova za određenu funkciju.

Još drastičniji primjer izigravanja ustavne pozicije Doma naroda odigrao se početkom 2003. godine u parlamentu Federacije BiH. Pored toga što ovaj Dom nema ustavom određeni puni broj predstavnika jednog konstitutivnog naroda, u njemu od sedam izabranih poslanika/delegata nijedan nije iz reda zakonom priznatih nacionalnih manjina u BiH. U Domu naroda federalnog Parlamenta izabran je u grupaciji ostalih jedan "musliman" i šest koji se izjašnjavaju kao "bosanac", kategorija koja nije postojala na popisu iz 1991. godine, a nema je ni u Zakonu o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina.

Ovakvim načinom izbora delegata u Dom naroda pripadnika "ostalih" očigledno se krše prava nacionalnih manjina. U ovom konkretnom slučaju, od jedanaest poslaničkih/delegatskih mjesta rezervisanih za kategoriju "ostalih", samo su tri (u Vijeću naroda Narodne skupštine RS) iz reda pripadnika nacionalnih manjina za koje su bila rezervisana ova mjesta. Praktično je drastično oštećena romska nacionalna manjina, kao najbrojnija manjina u BiH, za koju se očekivalo da će imati svog predstavnika u parlamentu, u prvom redu FBiH, a potom i parlamentu RS.

Ako se konsultuje član 3. Okvirne konvencije o zaštiti nacionalnih manjina Savjeta Evrope u kome se kaže: Svaki pripadnik nacionalne manjine ima pravo da slobodno bira da se prema njemu ophode ili ne ophode kao takvom i neće doći u nepovoljan položaj zbog takvog opredjeljenja ili vršenja prava vezanih za to opredjeljenje. Pripadnici nacionalnih manjina mogu, pojedinačno, kao i u zajednici sa drugima, ostvarivati prava i uživati slobode koje proističu iz principa zagarantovanih Okvirnom konvencijom", onda treba konstatovati da se u konkretnoj situaciji ove odredbe nisu poštovale.

Ovaj član Okvirne konvencije garantuje svakom pripadniku nacionalne manjine slobodu da bude ili ne bude tretiran kao takav. Svakom licu je prepušteno da odluči da li želi ili ne želi da se podvede, stavi pod zaštitu koja proističe iz principa Okvirne konvencije. Ali ovaj stav ne podrazumijeva pravo pojedinca da jednostavno odluči da pripada nekoj nacionalnoj manjini. (Da bude, "Bosanac" ili "Jugosloven"). Subjektivni (lični) izbor pojedinca neodvojivo je povezan sa objektivnim kriterijima relevantnim za njegov identitet. Ti objektivni kriteriji su između ostalog etnički, kulturni, jezički ili vjerski identitet, odnosno sve ono što je predmet zaštite. u smislu Okvirne konvencije odnosno u članu 3. Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina BiH.

Savjet ministara nema podataka o učešću u odlučivanju i zaposlenosti pripadnika manjina na nižim nivoima vlasti, kao što su kantoni i opštine, ali preliminarne ankete se pokazale da pripadnici manjinskih nacionalnih zajednica, izuzev romske populacije, srazmjerno procentu pripadnika, ipak učestvuju u organima i institucijama vlasti ili su zaposleni u organima uprave. Neke zajednice (Crnogorci i Jevreji) čak i znatno više nego što je njihov procentualni udio u stanovništvu. Samo dva Roma zauzimaju položaj vijećnika/odbornika u 167 lokalnih parlamenata u BiH, (jedan vijećnik Rom u opštini Tuzla, jedan u opštini Centar Sarajevo) dok ih u parlamentima kantona nema.

Član 5.

- 1. Strane ugovornice se obavezuju da unapređuju uslove potrebne pripadnicima nacionalnih manjina za očuvanje i razvoj njihove kulture i za očuvanje suštinskih elemenata njihovog identiteta, tj. njihove religije, jezike, tradicije i kulturnog naslijeđa.**
- 2. Bez štete po mjere preduzete u okviru svoje opšte integracione politike. Strane ugovornice će se uzdržati od politike i prakse asimilacije pripadnika nacionalnih manjina protivno njihovoj volji i štiteći ih od svke akcije usmjerene ka takvoj asimilaciji.**

Prava iz oblasti kulture i kulturnih djelatnosti u Bosni i Hercegovini, ustavna je nadležnost entiteta odnosno kantona u Federaciji BiH, gdje je rečeno da entitet uređuje i obezbjeđuje "... obrazovanje, kulturu i zaštitu kulturnih dobara, fizičku kulturu".

Interevencija u nadležnosti entiteta i kantona, sa državnog nivoa organizacije učinjena je Zakonom o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina gdje je utvrđeno da pripadnici nacionalnih manjinaimaju pravo osnivati biblioteke, videoteke, kulturne centre, muzeje, arhive, kulturna, umjetnička i folklorna društva i sve druge slobode kulturnog izražavanja, te brinuti o održavanju svojih spomenika kulture i kulturnog nasleđa. Isto tako utvrđena je obaveza arhiva, muzeja i ustanova za zaštitu spomenika kulture u vlasništvu BiH i entiteta da u svojim programima i sadržajima imaju obavezu obezbijediti srazmjernu zastupljenost svih nacionalnih manjina i štiti spomeničko blago i kulturnu baštinu nacionalnih manjina.

Oblast kulture je najčešći vid angažovanja NVO, klubova i udruženja koje organizuju pripadnici nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini. To je i najčešći oblik povezivanja sa državama maticama iz kojih potiču pripadnici nacionalnih manjina.

U tom smislu vrijedno pomena je objavljivanje (početkom 2002. godine) zaista reprezentativne i monumentalne antologije ukrajinskog pjesništva od XVI do XX vijeka pod naslovom "U inat vetrovima", dvojezično: na srpskom i ukrajinskom jeziku, u izdanju Društva srpsko-ukrajinskog prijateljstva Republike Srpske iz Banje Luke, kao i prevod i objavljivanje jedne knjige izabranih pjesama savremenog ukrajinskog pjesnika Viktora Korduna, kod istog izdavača, krajem 2003. godine, čime je ukrajinska nacionalna manjina iz RS i BiH poslije dužeg vremena bila u prilici da se kulturno i umjetnički poveže sa matičnom državom, odnosno sa kulturnim, konkretno književnim tokovima i stvaralaštvom u Ukrajini. Oba pomenuta izdavačka projekta i poduhvata finansijski su podržana i pomognuta, ne samo od strane nevladinih organizacija koje su ih realizovale, nego i od strane Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske. Takođe, i lokalna vlast u opštini Prnjavor, na čijem području živi najviše manjinskih zajednica, finansijski pomaže rad kulturnih institucija i organizacija nacionalnih manjina sa njenog područja, pa tako i Kulturno-umjetničko društvo "Taras Ševčenko" iz Prnjavora, zatim KUD "Ivan Franko" iz naselja Potočani pokraj Prnjavora, kao i NVO "Svijet kulture" iz istog grada, a jednim, manjim dijelom i Etnografski muzej ukrajinske nacionalne manjine u tom mjestu, koji je jedina ustanova te vrste (muzej nacionalne manjine, istina u nastajanju) u RS i BiH. Pomenuta lokalna zajednica, tj. opština Prnjavor, finansijski i na drugi način pomaže i brine i za djelatnost kulturnih, umjetničkih i srodnih asocijacija i ostalih nacionalnih manjina na njenom području, kao što su one Italijana, Čeha i dr., a ne samo Ukrajinaca, iako oni imaju više subjekata duhovnog, kulturnog, umjetničkog i sličnog oblika ispoljavanja vlastite nacionalne individualnosti i identiteta. Sličan odnos, bar kad su Ukrajinci u pitanju, može se potvrditi i na primjeru banjalučke opštine i finansijske pomoći koju ona daje KUD "Taras Ševčenko" iz Banje Luke koje vrlo uspješno djeluje više decenija, nastavljajući kontinuitet iz prethodne zajedničke države. Inače, ovo kulturno umjetničko društvo nedavno je preregistrovano u NVO Kulturno-prosvjetno društvo "Taras Ševčenko" čime je proširilo područje svog interesovanja i djelovanja, npr. na već pominjanu izdavačko-informativnu djelatnost, što za posljedicu ima činjenicu da je ono već objavilo tri broja svog glasila koje uglavnom tretirana problematiku iz sfere života, položaja i rada ukrajinske nacionalne manjine u Banjoj Luci, Republici Srpskoj i šire, te pitanja koja imaju relevanciju za njihov status kao nacionalne manjine. Sličnim aktivnostima kad je posrijedi kultura, ali u značajno manjoj mjeri, bave se kulturne asocijacije, udruženja građana itd. i ostalih nacionalnih manjina u BiH. To se prije svega odnosi na NVO "Zajednica Albanaca u Bosni i Hercegovini", zatim na udruženje Čeha Republike Srpske "Češka beseda", Udruženje Slovenaca RS i isto takvo udruženje u Federaciji BiH, koja su za svoje

članove i ostale građane u Banjoj Luci i Sarajevu priređivali više veoma uspješnih književnih večeri, izložila slika, koncerta i drugih muzičkih priredbi i sl.

Svaka od etničkih manjinskih zajednica u BiH, koja ima organizovan oblik okupljanja (NVO, Udruženje, Klub) u svojoj aktivnosti ima zastupljen segment kulture i kulturnih aktivnosti. Posebna aktivnost na ovom planu ispoljena je u banjalučkoj i tuzlanskoj regiji. Grad Banja Luka sa 50.000 KM finansijski je pomogla aktivnosti udruženja Roma, Čeha, Jevreja, Ukrajinaca i Slovenaca. Posebno je pružena pomoć udruženju građana "Klub 15-100" koje neguje multietnički pristup, organizuje zajedničke radionice, šahovska takmičenja, kulturne manifestacije, izlete i zajedničko obilježavanje praznika. Grad Banja Luka je ovom udruženju dodijelilo poslovni prostor na korišćenje, bez naknade, i obezbijedio sredstva u iznosu od 3.500 KM za pola godine. Pored toga finansijski su pomognute kulturne aktivnosti Slovenaca (1.500), Udruženje Čeha za list "Češka beseda" (500 KM) i kulturno-umjetničko društvo "Taras Ševčenko" (9.000 KM).

Tuzlanski kanton je pored pomoći u kulturnim aktivnostima Udruženja Italijana, Čeha i Slovenaca, posebnu pažnju posvetio romskoj populaciji. Naime, na području tuzlanskog kantona ima 115 lokacija na kojima žive pripadnici romske zajednice. Implementirani su projekti koje je podnijela Unija Roma BiH "Patrin" ("Strana"), "Imamo pravo na život", "Spašavamo romsku djecu", i "Jedinstveni romski riječnik".

Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture i sporta podržalo je stvaranje i štampanje riječnika romskog jezika i obezbijedilo dio sredstava za implementaciju ovog projekta. Pripreme za realizaciju ovog projekta su u toku. Podržane su i pojedine aktivnosti romskih udruženja kao što su konferencije i seminari u iznosu od 500 KM. Ministarstvo je planiralo budžet u iznosu od 4.000 KM. Sredstva su predviđena za koordinaciju i rad romskih udruženja u cilju sprovođenja raznih aktivnosti. Potpisan je i ugovor o suradnji sa centrom za obrazovanje inicijative "Korak po korak". Ova organizacija je formirala predškolsko odjeljenje za romsku djecu u Kiseljaku kod Tuzle. Kao projekat implementirano zamišljene su nove radne metode sa romskom djecom i njihovim roditeljima. Romska djeca koja su pohađala ovaj razred uspješno su prošla kroz program i sada redovno pohađaju nastavu. U ovo odjeljenje upisano je 38 djece. Budžet za predškolsko odjeljenje iznosi 6.000 KM. Po zahtjevu kantonalnog udruženja "Romski san", Ministarstvo zdravstva je organizovalo pregled za 410 Roma, sa medicinskom ekipom od 10 različitih specijalista, među kojima je pregledano 90 djece, 30 ginekoloških pregleda žena, 21 očni pregled internista 30. neuropsihijatar 28, a ostale preglede lječar opšte prakse. Pregledani su dobili besplatne lijekove koji su bili potrebni.

Član 6.

- 1. Strane ugovornice će ohrabrivati duh tolerancije i dijaloga među kulturama i preduzetiu će efikasne mjere za unapređivanje međusobnog poštovanja, razumjevanja i saradnje među svim ljudima koji žive na njihovim teritorijama bez obzira na njihov etnički, kulturni, jezički ili religijski identitet a naročito na polju obrazovanja, kulture i medija.**
- 2. Strane ugovornice se obavezuju da preduzmu odgovarajuće mjere zaštite osoba koje bi mogle biti izložene prijetnjama ili aktu diskriminacije, neprijateljstva ili nasilja zbog njihovog etničkog, kulturnog, jezičkog ili religijskog identiteta.**

Ustav Bosne i Hercegovine (čl.2 tačka 2) preuzima obavezu da se međunarodni standardi»prava i slobode predviđene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima. Ovaj načelni princip dalje je razrađen u tački 6. ovog člana Ustava, kojom je naređeno da, Bosna i Hercegovina, i svi sudovi, ustanove, organi vlasti, te organi kojim posredno rukovode entiteti ili koji djeluju unutar entiteta podvrgnuti su, odnosno primjenjuju ljudska prava i osnovne slobode na kojim je ukazano u ovom osnovnom opredjeljenju.

Ustavi entiteta takođe sadrže zabranu i mjere zaštite lica koja bi mogla biti izložena prijetnji i diskriminaciji radi etničkog, kulturnog, jezičkog ili religijskog identiteta.

U zapažanjima NVO-a koje su se obračale Ministarstvu nije bilo primjedbi u odnosu na slobode predviđene ovim članom okvirne Konvencije. Isto tako u aktivnosti organa Vlasti sa nivoa Bosne i Hercegovine nije bilo posebnih podsticaja u dijalogu među kulturama i mjera za unapređivanje međusobnog poštovanja.

Razlog za ovo, sasvim sigurno leži, kako u nadležnostima organa na nivou Bosne i Hercegovine, tako i u prioritetima u zakonodavnoj aktivnosti na donošenju propisa kojim se izgrađuje pravni okvir za izgradnju postratne Bosne i Hercegovine. Entitetski propisi iz oblasti kulture, autorskim i srodni pravima, i dr. preuzeti su od bivše SRBiH, i još uvijek nisu usaglašeni sa novim ustavnim i pravnim sistemom.

Član 7.

«Strane će obezbjediti poštivanje prava pripadnika nacionalne manjine na slobodu mirnog okupljanja, udruživanja, izražavanja i slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti».

Sloboda mirnog okupljanja i sloboda udruživanja sa drugima je jedno od temeljnih prava zagarantovanih Ustavom Bosne i Hercegovine. Ovo temeljno pravo, sloboda udruživanja regulisano je Zakonom o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine²⁰ («Službeni glasnik BiH» br. 32/01) i odgovarajućim zakonima entiteta. Zakonom su određeni veoma liberalni uslovi za osnivanje udruženja i fondacija. Zakon propisuje minimum tri pravna ili fizička lica ili u kombinaciji kao dovoljan broj za dobrovoljno udruživanje radi ostvarivanja zajedničkog interesa tih lica ili javnog interesa, a da pri tome nemaju namjeru ostvariti profit da bi se registrovalo udruženje. Djelatnost udruženja može biti bilo koja svrha u skladu sa Ustavom i Zakonima Bosne i Hercegovine. Udruženje samostalno utvrđuje svoje ciljeve. Jedino ograničenje odnosi se na to da program i djelovanje udruženja ili fondacija ne mogu biti u suprotnosti sa ustavnim poretkom Bosne i Hercegovine niti usmjereni ka njegovom nasilnom rušenju, niti raspirivanju nacionalne, rasne i vjerske mržnje ili diskriminacije zabranjene zakonom. Opšte odredbe o udruženjima i fondacijama koje se odnose na sve u Bosni i Hercegovini važe i za pripadnike nacionalnih manjina. Zakon takođe predviđa mogućnost da udruženje može steći status udruženja od javnog interesa ako njegovo djelovanje prevazilazi interese njegovih članova i ako je prije svega namijenjeno interesu javnosti ili nekim njegovim segmentima u sljedećim oblastima: zdravstvo, nauka, socijalna zaštita, građansko društvo, ljudska prava i prava manjina, pomoć siromašnim i socijalno ugroženim, pomoć invalidima, djeci i starijim osobama, zaštiti okoline, tolerancija, kultura, amaterski sportovi, vjerske slobode i pomoć žrtvama elementarnih nepogoda. Status udruženja od javnog

²⁰ Prilog: Zakon o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine.

interesa utvrđuje Ministarstvo civilnih poslova BiH. Registrovano udruženje od javnog interesa može ostvariti poreske, carinske i druge olakšice.

Pripadnici svih manjinskih zajednica u Bosni i Hercegovini koristili su odredbe Zakona o udruženjima i fondacijama Bosne i Hercegovine i entiteta za registrovanje svojih udruženja kao nevladinih organizacija. To je do sada jedini oblik okupljanja pripadnika nacionalnih manjina, izuzev romske populacije, koja pored udruženja ima i političku stranku, o čemu je naprijed već bilo riječi. Interesantno je da ni jedno udruženje do sada nije zatražilo status udruženja od javnog interesa (član 13. Zakona) iako bi sasvim vjerovatno većina ispunjavala uslove iz ovog Zakona jer kao programsku djelatnost imaju «ljudska prava i prava manjina».

Član 8.

«Strane ugovornice se obavezuju da svakom pripadniku nacionalne manjine priznaju pravom na izražavanje njegove ili njene vjere i uvjerenja i pravo na osnivanje vjerskih institucija, organizacija i udruženja».

Ustav Bosne i Hercegovine kao temeljno ljudsko pravo garantuje «slobodu misli, savjesti i vjere». Brojne crkve i vjerske zajednice vijekovima slobodno djeluju na cijelom području Bosne i Hercegovine. U Bosni i Hercegovini ne postoji državna religija, odnosno samo jedna zvanična religija, nego nekoliko njih, jer – u osnovi – svaki konstitutivni narod pripada, u apsolutnoj većini, jednoj od tri glavne religije u BiH: Bošnjaci – islamu, Srbi – pravoslavlju i Hrvati – katoličanstvu, dok nacionalne manjine u ovom pogledu pripadaju, osim glavnim religijama i manjim vjerskim zajednicama. Tako, na primjer, jevrejska nacionalna manjina pripada, što je sasvim normalno i logično, jevrejskoj religiji, ukrajinska i jednim dijelom poljska nacionalna manjina pripadaju Grkokatoličkoj crkvi, a među Mađarima, Nijemcima, Slovancima, Česima, Slovencima i drugim nacionalnim manjinama ima pripadnika većeg broja protestantskih denominacija i vjerskih zajednica, poput adventista, Jehovinih svjedoka, luterana, reformatorskih zajednica i sekti i sl.. S druge strane, većina Albanaca koji žive u BiH su pripadnici islamske zajednice, kao i gotovo svi Romi koji žive na području Federacije BiH, iako njima religijska identifikacija ne znači puno. Romi koji žive u Republici Srpskoj, osim islamske vjere, pripadaju i Pravoslavnoj crkvi, mada oni sami vrlo rijetko posjećuju hramove i upražnjavaju vjerske obrede. Pravoslavnoj crkvi pripada i većina Makedonaca koji kao manjina žive u BiH, zatim jedan dio Ukrajinaca, Rusa, Rumuna i, naravno, Crnogoraca.

Bosna i Hercegovina je ovu oblast uredila Zakonom o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini.²¹ Ovaj Zakon je usvojen u decembru 2003. godine, ali zbog procedure usaglašavanja različitih verzija koje su usvojene na dva doma Parlamentarne skupštine BiH: Predstavničkom i Domu naroda, još nije objavljen u službenim glasilima u BiH, a samim tim u trenutku konačne redakcije ovog izvještaja još nije stupio na snagu i ne proizvodi pravno dejstvo.

Ovim Zakonom je zagarantovano svakom čovjeku pravo na slobodu savjesti i vjere u skladu sa Ustavom i najvišim standardima ljudskih prava sadržanih u međunarodnim deklaracijama i konvencijama o slobodi savjesti i vjere.

U konceptiranju normativnog okvira kojim je zakonski uređena pravna strana konteksta za slobodu vjere i pravni položaj crkava i vjerskih zajednica, pošlo se od

²¹ Prilog: Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica u Bosni i Hercegovini.

poštovanja vlastitog naslijeđa i tradicionalne vrijednosti tolerancije i saživota u viševjerskom viševjekovnom karakteru Bosne i Hercegovine. U tom smislu pojedine odredbe novousvojenog Zakona o slobodi vjere i pravnom položaju vjerskih zajednica u BiH, ukoliko se ne bi pažljivo čitale i kritički razumijevale, mogle bi subjekte koji nedovoljno poznaju kompleksno konfesionalno tkivo BiH navesti na popgrešan zaključak da su četiri tradicionalne, ujedno i najstarije, a neke i najveće, vjerske zajednice u BiH u privilegovanom položaju u odnosu na tzv. male ili nove vjerske zajednice među čijim pripadnicima ima respektabilan broj građana koji se identifikuju kao jedna od nacionalnih manjina u BiH. Međutim, Zakon je zabranio svaku diskriminaciju zasnovanu na vjeri i uvjerenju, svako isključivanje, ograničavanje, davanje prednosti, izostavljanje ili svako drugo razlikovanje koje je zasnovano na religiji ili uvjerenju, a koje ima za svrhu ili se njime može postići izravno ili neizravno, namjerno ili nenamjerno ukidanje ili umanjivanje priznanja jednakog uživanja i ostvarivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda u građanskim, političkim, ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Sloboda uživanja i ispovijedanja vjere je apsolutno zagarantovana i obezbijeđena i zabranjena je svaka diskriminacija zasnovana na vjeri ili drugom uvjerenju. Ova sloboda vjere ili uvjerenja, uključuje pravo svake osobe, odnosno crkve ili vjerske zajednice, da može očitovati svoju vjeru ili uvjerenje, bilo pojedinačno ili u zajednici sa drugim, javno ili privatno.

Zakon je takođe, regulisao pravni položaj crkava i vjerskih zajednica. Crkve i vjerske zajednice imaju status pravnog lica. Zakon je potvrdio svojstvo pravnog lica istorijski zasnovanim crkvama i vjerskim zajednicama, Islamskoj zajednici Bosne i Hercegovine, Srpskoj pravoslavnoj crkvi, Katoličkoj crkvi i Jevrejskoj zajednici Bosne i Hercegovine, kao i svim ostalim crkvama i vjerskim zajednicama kojima je priznato svojstvo pravnog lica prije stupanja na snagu novog Zakona. Zakon je odredio da Crkve i vjerske zajednice mogu uživati beneficije i privilegije na osnovu svog statusa, koje su karakteristične za neprofitne organizacije. Uslov za uživanje beneficija i privilegija, kao i sticanja i raspolaganja imovinom je da crkva i vjerska zajednica ima status pravnog lica, odnosno da je na propisani način upisana u registar koji vodi Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine. Upis i registar je obavezan za sticanje svojstva pravnog lica (crkve ili vjerske zajednice), ali ne i za slobodu ispovijedanja vjere ili uvjerenja. Odredba da svako ima pravo na slobodu vjere i uvjerenja, uključujući slobodu javnog ispovijedanja, odnosno neispovijedanja vjere, nije ničim uslovljena. Isto tako, svako ima pravo prihvatiti ili promijeniti vjeru, kao i slobodu da sam ili u zajednici sa drugim, javno ili privatno – da na bilo koji način očituje svoja vjerska osjećanja i uvjerenja obavljanjem obreda, izvršavanjem i pridržavanjem vjerskih propisa, poštivanjem običaja i drugih vjerskih aktivnosti. Naprijed istaknuta prava na slobodu vjere i uvjerenja i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica pripadaju svim građanima Bosne i Hercegovine bez obzira da li su pripadnici konstitutivnih naroda (Bošnjaci, Hrvati i Srbi) ili su "ostali", odnosno pripadnici sedamnaest manjinskih zajednica, koliko ih je identifikovao Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini, što je jako važno s obzirom na činjenicu da respektabilan broj pripadnika nacionalnih Administrativnih i drugih stvarnih zapreka u izražavanju vjere ili uvjerenja i prava na osnivanje vjerskih institucija, organizacija i udruženja u Bosni i Hercegovini nije bilo i nisu registrovane u obraćanjima asocijacija pripadnika nacionalnih manjina.

Incidentne situacije i napadi na vjerske objekte i vjerske službenike u Bosni i Hercegovini kojih je nakon okončanja tragičnog sukoba (1995. godine) do danas, registrovan veliki broj i u svim sredinama odnosi se na objekte i službenike Islamske zajednice, Srpske pravoslavne crkve, Katoličke crkve i Jevrejske zajednice. Nisu

zabilježeni incidenti prema pripadnicima drugih religijskih grupa. Napadi na pripadnike islamske zajednice, srpske pravoslavne crkve i katoličke crkve, sigurno se mogu pripisati stanju odnosa tri konstitutivna naroda u BiH (Bošnjaka, Srba i Hrvata) nakon okončanja tragičnog sukoba, kao nastavak netrpeljivosti u procesu uspostavljanja mira.

Napadi na jevrejske vjerske i kulturne objekte teže je objasniti. Da li je to širi kontrast teško iskorijenjivog u svijetu još uvijek prisutnog antisemitizma, ili refleksija sukoba Izraela sa arapskim – muslimanskim zemljama, ili nešto treće specifično za Bosnu i Hercegovinu, ne bi se, bez neophodnih istraživanja, usudili ocjenjivati.

Normalizacija života, povratak izbjeglica, jačanje i profesionalizacija policijskih snaga i sudova, sigurno su smanjili broj incidenata i povećali međuvjesku toleranciju koja je bila karakteristična za Bosnu i Hercegovinu i bivšu zajedničku državu Jugoslaviju.

Član 9.

- 1. Strane ugovornice se obavezuju da priznaju da pravo na slobodu izraza svakog pripadnika nacionalne manjine uključuje slobodu na izražavanje mišljenja i na primanje i davanje informacija i ideja na jeziku manjine bez miješanja vlasti i bez obzira na granice. Strane ugovornice će osigurati unutar svojih pravih sistema da se protiv pripadnika nacionalnih manjina ne vrši diskriminacija u pristupu medijima.**
- 2. Stav 1. ne sprečava Strane ugovornice da zahtijevaju dozvole bez diskriminacije i na osnovu objektivnih kriterija za rad radija i televizije ili kinematografskih preduzeća.**
- 3. Strane ugovornice neće ometati stvaranje i korištenje štamparskih sredstava javnog informisanja od strane pripadnika nacionalnih manjina. U zakonskom okviru za radio i televizijsko emitovanje osigurat će koliko god je to moguće, a uzevši u obzir odredbe iz stava 1, da se pripadnicima nacionalnih manjina osigura mogućnost stvaranje i korišćenje vlastitih medija.**
- 4. U okviru njihovih pravnih sistema Strane ugovornice će usvojiti odgovarajuće mjere da se pripadnicima nacionalnih manjina olakša pristup medijima i sa ciljem unapređenja tolerancije i omogućavanja pluralizma kulture.**

Ustav BiH u svom dijelu o ljudskim pravima i osnovnim slobodama u popisu «Kataloga prava» posebno navodi pod «h) slobodu izražavanja», koja se osigurava svim licima, bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što je pol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status. Ove osnovne slobode podrazumijevaju apsolutnu slobodu u davanju i primanju informacija. Zakon o pravima nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini prava na informisanje manjina posvetio je odgovarajuću pažnju (član 15. i 16.). Pripadnici nacionalnih manjina u BiH imaju pravo na osnivanje radio i televizijskih stanica, izdavanje novina i drugih imaju pravo na osnivanje radio i televizijskih stanica, izdavanje novina i drugih štampanih informativnih glasila na jezicima manjine kojoj pripadaju. Radio i televizijske stanice čiji su osnivači BiH, entiteti, kantoni, gradovi i opštine koji ostvaruju ulogu javne službe dužni su u svojim programskim šemama predvidjeti posebne emisije za

pripadnike nacionalnih manjina a mogu obezbijediti i druge sadržaje na jezicima manjina.

Radio i televizijske stanice kao javni servisi BiH dužni su najmanje jednom sedmično obezbijediti posebnu informativnu emisiju za pripadnike nacionalnih manjina, na njihovom jeziku. Entiteti i kantoni će svojim propisima utvrditi prava iz stava 1. ovog člana, polazeći od razmjera zastupljenosti nacionalnih manjina u entitetu, kantonu, gradu i opštini.

Isto tako Zakon o osnovama Javnog radio-televizijskog sistema i Javnog radio-televizijskom serisu Bosne i Hercegovine¹⁹ («Službeni glasnik BiH» br. 13/02) u odredbama o programskim načelima određuje da će Program javnih emitera uvažavati nacionalne, regionalne, tradicijske, vjerske, kulturne, jezičke i druge karakteristike konstitutivnih naroda i svih građana Bosne i Hercegovine. Program javnih emitera, takođe će afirisati kulturne i druge potrebe nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini. Zakonska obaveza da se jednom sedmično obezbijedi posebna informativna emisija za pripadnike nacionalnih manjina, nije sprovedena. Načelna saglasnost Radija BiH 1, kao dijela javnog radio-televizijskog sistema, je postignuta za emitovanje posebne emisije za pripadnike romske nacionalne manjine, ali do realizacije programa još uvijek nije došlo.

NVO Budi moj prijatelj, uz pomoć međunarodnih asocijacija (Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine) pokrenulo je tokom 2003. godine Informator u okviru projekta «Jačanje kapaciteta romskih udruženja i organizacija», časopis pod nazivom «Hodaj pokraj mene», u kome se promovišu romska udruženja i organizacije i teme od interesa za romsku nacionalnu manjinu. Iako je tiraž skroman, 500 komada, cijeni se značajnim za romsku populaciju i njena udruženja.

Druga tri lista koja izdaju Udruženje Čeha «Češka beseda» i Udruženje Ukrajinaca «Taras Ševčenko» te list na ukrajinskom jeziku «Visnik» kojeg izdaje NVO «Svijet kulture», su oblast kulturne djelatnosti ove dvije manjinske zajednice.

Član 10.

- 1. Strane ugovornice se obavezuju da priznaju svakom pripadniku nacionalne manjine pravo na korišćenje, slobodno i bez ometanja, njegovim ili njenim jezikom manjine, privatno ili javno, usmeno ili pismeno.**
- 2. U oblastima koje tradicionalno ili u većem broju naseljavaju pripadnici nacionalnih manjina, ukoliko ti prpadnici to traže i gdje takav zahtjev odgovara stvarnoj potrebi, Strane ugovornice će nastojati da osiguraju, koliko god je to moguće, uslove koji bi omogućavali korištenje jezika manjine u odnosima između tih pripadnika i administrativnih vlasti.**
- 3. Strane ugovornice se obavezuju da garantuju pravo svakom pripadniku nacionalne manjine da bude odmah obaviješten na jeziku koji on ili ona razumije o razlozima hapšenja kao i o prirodi i razlozima bilo koje optužbe protiv njega ili nje i o njegovom ili njenom pravu da se brani na tom jeziku uz besplatnu pomoć prevodioca ukoliko je neophodno.**

Ustavom Bosne i Hercegovine nije utvrđeno koji je jezik (jezici) u službenoj upotrebi u BiH. Ustav BiH u preambuli Ustava govori o principima koje će poštovati te između

¹⁹ Prilog: Zakon o osnovama Javnog radio-televizijskog servisa.

ostalog kaže «inspirisani Univezalonom deklaracijom o ljudskim pravima, Međunarodnim paktovima o građanskim i političkim pravima, odnosno o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, i Deklaracijom o pravima lica koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičkim manjinama kao i drugim instrumentima ljudskih prava. Ovo pretpostavlja da Bosna i Hercegovina u svom ustavnom uređenju i pravnoj regulativi treba na odgovarajući način prihvatiti i obezbijediti sprovođenje svih međunarodnih ugovora koji se odnose na jezike pripadnika nacionalnih manjina.

Ustavi entiteta su odredili «Službeni jezici Federacije Bosne i Hercegovine su: bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik. Službena pisma su latinica i ćirilica. Ostali jezici se mogu koristiti kao sredstvo komunikacije i nastave.»¹⁸ Istu odredbu o jeziku sadrži i Ustav Republike Srpske. U normativno-pravnom smislu o jezicima manjina i upotrebi jezika date su odgovarajuće odredbe u čl. 11. i 12. Zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina. Ove temeljne odredbe ovog Zakona usmjerene su u pravcu bezuslovnog priznavanja prava svakom pripadniku manjine u BiH u korišćenju svog jezika i pisma bez ometanja, privatno i javno, usmeno i pismeno.

Drugi vid regulisanja upotrebe jezika je regulisanje situacija u gradovima i opštinama u kojima pripadnici manjina čine apsolutnu ili relativnu većinu stanovništva. U tim, pretpostavljenim situacijama, vlasti su dužne obezbijediti da se jezik manjine koristi između pripadnika manjine i organa vlasti. Isto tako da natpisi institucija budu ispisani na jeziku manjine, te lokalni nazivi ulica, i drugih topografskih oznaka. Zakon je dao pravo gradovima i opštinama da mogu svojim statutima utvrditi ovo pravo mogu koristiti pripadnici manjina i kad ne čine apsolutnu ili relativnu većinu u gradu, opštini ili naseljenom mjestu, već kada ovaj broj čini više od jedne trećine.

Specifična poslijeratna politička klima u Bosni i Hercegovini glede odnosa tri konstitutivna naroda (Bošnjaka, Hrvata i Srba) te upotrebe službenih jezika hrvatskog, srpskog i bosanskog odvrtila je pažnju i organa vlasti i organizovanih predstavnika manjina o ostvarivanju prava pripadnika manjina na provođenju odredbi Okvirne konvencije i Zakona u odnosu na upotrebu jezika. Obzirom na nedostatak popisa stanovništva i identifikacije gradova i naselja gdje bi došlo u obzir provođenje citiranih odredbi Zakona, nijedna manjinska zajednica nije istakla zahtjev u ovom smislu. Zahtjevi u odnosu na jezik pripadnika manjine odnosili su se smao u domenu obrazovanja na pomoć zajednica u dopunskim časovima jezika manjine, o čemu je bilo govora u dijelu o obrazovanju.

Zahtjeva manjinskih zajednica za upotrebu jezika manjine u službama javnog sektora, socijalnim i zdravstvenim ustanovama i drugim institucijama, nije bilo.

Zakon o krivičnom postupku BiH ("Službeni glasnik BiH" br.3/03) u Članu 8. pruža zaštitu učesnicima u sudskom postupku koji imaju pravo služiti se svojim jezikom. Ako lice ne razumije jedan od službenih jezika BiH (bosanski, hrvatski i srpski) obavezno je obezbijediti prevođenje kako usmeno tako i pisanog materijala. Sud je takođe obavezan prije prvog ispitivanja poučiti lice o ovom pravu i zabilježiti da je data pouka o upotrebi jezika.

Član 11

1. « 1. Strane ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakom pripadniku nacionalne manjine da se koristi svojim prezimenom

¹⁸ Amandman XXIX Ustava Federacije Bosne i Hercegovine.

(patronim) i imenom i jezikom manjine kao i pravo na zvanično priznanje imena i prezimena, prema modalitetima predviđenim u njihovom pravnom sistemu.

2. **Strane ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine da na mjestima vidljivim za javnost izloži oznake, natpise i druge informacije privatnog karaktera pisane na njegovom materinjem jeziku.**
3. **U oblastima tradicionalno naseljenim znatnim brojem ljudi koji pripadaju nacionalnoj manjini, Strane ugovornice će nastojati, u okviru svojih pravnih sistema, uključujući, gdje je to pogodno, ugovore s drugim državama, a uzimajući u obzir svoje posebne uslove, da tradicionalni lokalni nazivi, imena ulica i drugih topografskih oznaka, namjenjenih javnosti budu ispisani na lokalnom jeziku kada postoji dovoljna tražnja za takvim oznakama. »**

Pored ustavnih garancija, koje su preuzete određivanjem Okvirne konvencije kao sastavnog dijela Ustava BiH, obaveze koje proizilaze iz ovog člana Konvencije, posebno su naznačene i u Zakonu o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina ("Službeni glasnik BiH" br. 12/2003). Pravo pripadnika nacionalne manjine da koristi svoje ime i prezime na jeziku manjine i da traži da kao takvo bude u javnoj upotrebi, nije osporavano. U praksi davanja i korištenja imena na jezicima manjina nije bilo pritužbi. Zakonsko regulisanje ove materije je na nivou entiteta, a primjena u matičnim uredima koje vode opštine.

Zakon o zaštiti prava manjina je takođe, odredio da se u gradovima i opštinama i mjesnim zajednicama (ili naseljenim mjestima) u kojima pripadnici nacionalnih manjina čine apsolutnu ili relativnu većinu stanovništva, organi vlasti obezbijediti da se jezik manjine koristi između tih pripadnika i organa vlasti; da natpisi institucija budu ispisani na jeziku manjine, te da lokalni nazivi, imena ulica i drugih topografskih oznaka namjenjenih javnosti budu ispisani i istaknuti i na jeziku manjine koja to zahtijeva.

Zakon je, dalje, dao ovlašćenje opštinama da svojim statutima mogu ovo odrediti i u slučajevima ako pripadnici manjina čine više od jedne trećine stanovništva.

Obzirom na brojnost manjinskih zajednica u Bosni i Hercegovini, do sada nije bilo zahtjeva u ovom pogledu.

Do realizacije ove zakonske odredbe moglo bi doći ukoliko bude zahtjeva, nakon popisa stanovništva i utvrđivanja brojnosti manjinskih zajednica u pojedinim opštinama ili naseljenim mjestima, jer u gradovima ni jedna manjinska zajednica ne ispunjava relativne većine.

Član 12.

1. **Strane ugovornice će tamo gdje je prikladno, preduzeti mjere u oblasti obrazovanja i istraživanja za unapređenje znanja o kulturi, istoriji, jeziku i vjeri svojih nacionalnih manjina i većine.**
2. **U ovom kontekstu Strane ugovornice će, između ostalog, obezbijediti odgovarajuće mogućnosti za obučavanje nastavnika i pristup udžbenicima, olakšaće uspostavljanje kontakata između učenika i nastavnika različitih zajednica.**

3. Strane ugovornice se obavezuju da unapređuju jednake mogućnosti pristupa obrazovanju na svim stupnjevima za pripadnike nacionalnih manjina.

Razumijevajući da je pravo na obrazovanje jedno od temeljnih ljudskih prava, vlasti u Bosni i Hercegovini u svojoj zakonodavnoj aktivnosti ovom pitanju su posvetili odgovarajuću pažnju. Skromni obim regulisanja ovog pitanja u naprijed pomenutom Okvirnom zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, može se objasniti, kako ustavnom nadležnošću državnog nivoa za regulisanje ove materije, tako i prvenstvenim zahtjevom povezivanja zajedničkim osnovama, tri paralelna obrazovna sistema/odnosno nastavna programa, koja su se razvila na prostoru Bosne i Hercegovine, tokom tragičnog sukoba u BiH od 1992. godine i raspada bivše SFRJ. Zakon o zaštiti pripadnika nacionalnih manjina, kao poseban zakon (o manjinskim pravima) u uređivanju prava manjina u obrazovanju respektovao je ustavnu nadležnost entiteta u ovoj oblasti, te je iz tih razloga ograničio svoje odredbe na utvrđivanje osnovnih prava manjina koja im se moraju priznati u procesu obrazovanja, a način njihovog ostvarivanja i dodatna prava, kao nadležnim prepustio da se urede entitetskim (i kantonalnim u Federaciji) zakonima. Naime, data je obaveza da entiteti i kantoni u Federaciji BiH svojim zakonima daju pravo i mogućnost pripadnicima nacionalnih manjina na ostvarivanje i vođenje vlastitih privatnih institucija za obrazovanje i stručno usavršavanje, koje će, istina, sami finansirati. Ovo dalje pretpostavlja da ovako osnovane obrazovne institucije (škole), ako imaju dovoljno interesa i zahtjeva i finansijskih mogućnosti osnivača (nacionalne manjine), imaju pravo da njihove diplome i svjedočanstva o završenoj školi budu priznata i verifikovana u sistemu obrazovanja i zapošljavanja.

Daljnje važno pravo je obaveza entiteta i kantona u Federaciji BiH (kantona zato što je obrazovanje izvorna nadležnost kantona kao teritorijalne jedinice u Federaciji) da u okviru svog obrazovnog programa (predškolskog, osnovnog, srednjg) obezbijedi da u gradovima, opštinama i naseljenim mjestima u kojima manjine čine apsolutnu ili relativnu većinu, omogući obrazovanje na jeziku manjine. Nezavisno od broja pripadnika nacionalnih manjina, entiteti i kantoni su obavezni obezbijediti da pripadnici nacionalnih manjina, ako to zahtijevaju, mogu imati učenje svog jezika, književnosti, istorije i kulture na jeziku manjine kojoj pripadaju, kao dodatnu nastavu. Kvalitet ove odredbe, u ovom dodatnom pravu, je u tome što su vlasti (entiteta, kantona, gradova i opština) dužne obezbijediti finansijska sredstva za osposobljavanje nastavnika koji će izvoditi ovu nastavu, obezbijediti prostor i druge uslove za izvođenje dopunske nastave, a posebno štampanje udžbenika na jezicima manjina. Obzirom da su ove odredbe Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina stupile na snagu tek 14. maja 2003. godine, njihova razrada u zakonima entiteta i kantona još uvijek nije sprovedena. Njihovo zaživljavanje u praksi može se očekivati u narednom periodu, ali ne prije nego se izvrši popis stanovništva i izvrši identifikacija interesa i zahtjeva manjina u smislu ovog zakona.

Entitetski i kantonalni zakoni o obrazovanju, do sada, nisu na odgovarajući način razradili ova prava pripadnika nacionalnih manjina.

Temeljni zakoni entiteta o osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju na dosta skroman način tretiraju potrebe nacionalnih manjina. Zakon o osnovnoj školi¹⁴³ pored temeljne odredbe da se mlade ličnosti obrazuju i za «vaspitanje za demokratske, humane i kulturne odnose među ljudima, bez obzira na pol, rasu vjeru,

¹⁴ Prilog: Zakon o osnovnoj školi RS

nacionalnost i lično uvjerenje», govori (u čl. 4.) o tome «kada u školi u istom odjeljenju ima najmanje 15 učenika – pripadnika nacije čiji maternji jezik se ne spominje u ovom članu (odnosi se na bošnjački, hrvatski i srpski), za njih se u školi izvodi nastava iz njihovog maternjeg jezika». Interesantno je još napomenuti da ovaj Zakon u poglavlju «prava i dužnosti» učenika među teže povrede obaveza učenika, između ostalog, propisuje i «izražavanje nacionalne ili vjerske netrpeljivosti». U Federaciji BiH propisi iz oblasti obrazovanja su u nadležnosti kantona te na području Federacije ima 10 kantonalnih zakona o predškolstvu, zakona o osnovnoj školi, zakona o srednjoj školi i 5 zakona o visokom školstvu. S obzirom da su ovi zakoni skoro identični, izvor za upoznavanje može poslužiti i analiza ovih propisa Sarajevskog kantona¹⁴. Kantonalni zakoni o obrazovanju u Federaciji BiH nemaju posebnih odredbi koje se odnose na prava manjine u ovoj oblasti.

Ostvarivanje prava nacionalnih manjina u oblasti obrazovanja utvrđenim u zakonima Bosne i Hercegovine, entiteta i kantona, može se posmatrati u dva segmenta, i to: ostvarivanje prava na obrazovanje Roma i ostvarivanje prava ostalih manjinskih zajednica u BiH, koje su, uslovno rečeno, integrisane u ekonomske, socijalne, kulturne i druge strukture društvene zajednice. Pripadnici ovih manjinskih zajednica svoje aktivnosti u oblasti obrazovanja usmjeravaju u prvom redu u pravcu obezbjeđivanja dopunskih časova za djecu na učenju jezika nacije iz koje potiču. Povezivanje sa diplomatskim predstavnicima i NVO matičnih zemalja, ova funkcija se uspješno ostvaruje, ili je to organizovano u okviru asocijacije (NVO) ili klubova ekonomski nezavisnih organizacija manjina (Slovenci, Jevreji, Mađari). Pripadnici nacionalnih manjina okupljeni u Savez nacionalnih manjina Republike Srpske (Česi, Italijani, Jevreji, Mađari, Makedonci, Romi, Slovenci i Ukrajinci) istakli su svoje zahtjeve za obrazovanje djece manjina u dopuni nastavnog plana i programa, gdje su konkretno predložili:

- *uvođenje dopunske nastave za učenike pripadnike nacionalnih manjina, i to 2 časa sedmično;*
- *u okviru dopunske nastave polaznici bi učili jezik nacije čijeg su porijekla;*
- *pored učenja jezika učili bi i istoriju i kulturu tog naroda;*
- *predavač mora biti pripadnik te nacionalnosti, sa najmanje višom stručnom spremom;*
- *da mora biti najmanje 5 polaznika dopunske nastave;*
- *da je pohađanje dopunske nastave obavezno za one koji se prijave da je pohađaju;*
- *da za dopunsku nastavu trebaju biti obezbijeđeni odgovarajući udžbenici, odnosno priručnici;*
- *da se obezbijedi prevoz učenika, ako dolaze iz raznih susjednih škola.*

O ovome je otvoren dijalog sa Ministarstvom prosvjete i kulture RS, Pedagoškim zavodom RS, a pozvani su i predstavnici ambasada zemalja iz kojih potiču manjine, radi pomoći u obezbjeđivanju odgovarajućih udžbenika za učenje jezika i sadržaja iz istorije i kulture država matica. Slični aktivnosti u Federaciji BiH nema.

Položaj Roma kao najbrojnije manjine u Bosni i Hercegovini u oblasti obrazovanja zahtijevao je drugačiji pristup i angažman vlasti u BiH. Ovo su uočile i međunarodne organizacije uključene u proces implementacije DPA u Bosni i Hercegovini, kao i NVO koje se bave pitanjima zaštite prava manjina i romskim pitanjima. Isto tako,

¹⁴ Prilog: Zakoni o osnovnoj školi kantona ... (Sarajevski i Hercegovačko-neretvanski kanton)

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH zajedno sa predstavnicima entitetskih vlada uključenih u Odbor za Rome pri Savjetu ministara, utvrđujući Okvirni plan i program Odbora za Rome za period 2002.-2006. godine pitanju obrazovanja Roma posvetilo je dužnu pažnju. Uočavajući težinu problema u obrazovanju romske populacije Misija OSCE u Bosni i Hercegovini, uz podršku Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, i entitetskih ministarstava obrazovanja formirala je posebnu Grupu za obrazovne potrebe nacionalnih manjina i Roma, sastavljena od relevantnih činilaca entitetskih vlasti, stručnih institucija, predstavnika NVO i reprezentovanog uzorka škola sa područja BiH u kojima žive pripadnici romske nacionalne manjine¹⁴. Zadatak Grupe je bio da se, u sklopu napora u reformi obrazovanja u BiH na kojoj se radi od sredine 2002. godine pod vodstvom OSCE-a¹⁵, obavi široka stručna i politička konsultacija, da bi se došlo do «PREPORUKA O OBRAZOVNIM POTREBAMA ROMA U BOSNI I HERCEGOVINI»¹⁶. Nacrt dokumenta izrađen u oktobru 2003. godine i sada se nalazi u završnim konsultacijama u entitetskim institucijama, NVO za pitanja Roma, s namjerom da ga usvoje entitetska ministarstva obrazovanja i vlade, te Savjet ministara BiH, čime bi postao obaveza za sve subjekte u procesu odlučivanja i provođenja zakona.

Nacrt preporuka je akceptirao fundamentalni dokument «Reforma obrazovanja» - foruma građana Bosne i Hercegovine¹⁷ koji su potpisali i javno predstavili na sastanku Vijeća za provedbu mira (PIC) održanog 21. novembra 2002. godine u Briselu, ministri obrazovanja Bosne i Hercegovine. Temelj (osnova) za predloženi sadržaj «Preporuka o obrazovnim Roma u Bosni i Hercegovini polazi od obaveza obrazovnih vlasti u BiH da:

- *osiguraju da sva djeca imaju prilike da završe osnovno obrazovanje;*
- *osiguraju da su sva djeca pripadnici-nacionalnih manjina (posebno djeca Roma) uključena na odgovarajući način u obrazovni sistem širom zemlje;*
- *osiguraju da nacionalne manjine, a posebno Romi, definišu sopstvene potrebe i da ih zajednica podrži u procjenjivanju onoga što je neophodno za uspješno obrazovanje;*
- *izrade fleksibilan plan provođenja koji pokriva cijelu BiH za uključivanje sve djece koja pripadaju nacionalnim manjinama (a posebno Roma) u obrazovni sistem koji se bavi problemima pristupa obrazovanju, finansiranju udžbenika i prevoza.*

Pravno utemeljenje sadržaja «preporuka» identifikovano je Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini («Službeni glasnik BiH» br. 18/03) u odredbama:

- *«svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem obrazovanju, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi» (član 4.)*
- *«jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju osiguranje jednakih uslova i prilika za sve, za početak i nastavak daljeg obrazovanja» (član 4.)*
- *«jezik i kultura svake značajnije manjine koja živi u Bosni i Hercegovini poštovati će se i uklapati u školu u najvećoj mjeri u kojoj je to izvodivo, u skladu sa Okvirnom konvencijom o zaštiti prava nacionalnih manjina» (član 8.)*

¹⁴ Prilog: Spisak učesnika u Grupi za obrazovne potrebe nacionalnih manjina i Roma

¹⁵ Prilog: Pregled Radne grupe o pristupu obrazovanju i nediskriminaciji.

¹⁶ Prilog preporuka o obrazovnim potrebama Roma u Bosni i Hercegovini.

¹⁷ Prilog: Reforma obrazovanja.

Egzaktne statističke podatke o obuhvatu romske djece obaveznim osnovnim obrazovanjem, Bosna i Hercegovina, nažalost, nema. Kao što je i broj Roma koji živi na prostoru Bosne i Hercegovine, nepouzdan rezultat procjene tako se nešto više sigurnosti, može se dati procjena o podatku da oko 80% romske djece ne pohađa školu. Podaci koje daju romske NVO i druge koje se bave romskim pitanjima, kao i naprijed pomenuti Izvještaj i preporuke koje je sa UNICEF, Vijeće Evrope i OSCE izradila Aleksandra Raykova, konsultant Vijeća Evrope, potvrđuju ovu procjenu. Nacrt «Preporuka» je identifikovao i relevantne vlasti odgovorne za ispunjenje pomenutih pravnih i političkih obaveza (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ministarstvo civilnih poslova BiH, entitetska i kantonalna ministarstva obrazovanja, entitetska i kantonalna ministarstva socijalne zaštite, pedagoški zavodi i zavodi za školstvo).

(OBRAZLOŽENJA ZA ČL. 13, 14, 15 DATA SU NAPRIJED UZ ČLAN 3 I 4)

Član 16.

" Strane ugovornice će se uzdržati od mjera koje mijenjaju proporciju stanovništva u oblastima nastanjenim pripadnicima nacionalnih manjina i koje za cilj imaju ograničenje prava i sloboda koje proističu iz principa ugrađenih u ovu Okvirnu konvenciju."

Bosna i Hercegovina je veoma specifična glede obaveza koje proizilaze iz ovog člana Okvirne konvencije. Tragični sukob u periodu 1992- 1995 proizveo je teške posljedice. Preko dva miliona njenih građana postali su izbjeglice van Bosne i Hercegovine i raseljena lica unutar zemlje. Mnogi su protjerani, a mnogi su bježali od ratnog haosa i napuštali svoje domove. O tome je nešto šire govoreno u uvodu ovog izvještaja.

Tvorci Ustava Bosne i Hercegovine u poglavlju " Ljudska prava i osnovne slobode " cijenili su potrebnim da u Članu II tačka 5. daju posebnu odredbu o izbjeglicama i raseljenim licima. Utvrđeno je pravo da " Sve izbjeglice i raseljena lica imaju pravo da se slobodno vrate u svoje domove. Oni imaju pravo, u skladu sa Aneksom /. Opšteg okvirnog sporazuma, da im se vrati imovina koje su lišeni za vrijeme neprijateljstava od 1991. godine i da dobiju kompenzaciju za svu takvu imovinu, koja im ne može biti vraćena. Sve obaveze ili izjave u vezi sa takvom imovinom, koje su date pod pritiskom, ništavne su."

Aneks7. Opšteg mirovnog sporazuma zagantovao je slobodu kretanja i slobodu izbora mjesta stanovanja, te razradio mjere i postupke za vraćanje izbjeglica i raseljenih lica u svoje prijeratne domove.

Implementacija Aneksa 7. je ključno pitanje DPA na kome su u proteklom periodu bile angažovane domaće vlasti i međunarodne organizacije.

Povratak izbjeglica prati se kroz tzv. implementaciju imovinskih zakona, odnosno vraćanje imovine vlasnicima koju su oni napustili tokom tragičnog sukoba. Ovu metodologiju ustanovili su OHR, UNHCR, OSCE i domaće vlasti.

Prema ovoj metodologiji stanje povrata imovine na kraju 2003. godine je:

**RETURNS SUMMARY TO BOSNIA AND HERZEGOVINA
FROM 01/01/1996 TO 31/10/2003**

TABLE 4

FEDERATION OF BiH										
	REFUGEES					DPs				
	BOS	CRO	SER	OTH	TOTAL	BOS	CRO	SER	OTH	TOTAL
1996	76,365	3,144	552	33	80,114	101,266	447	1,179	21	102,913
1997	74,552	33,495	2,849	754	111,650	38,821	10,163	3,971	205	53,160
1998	77,310	22,930	4,307	1,453	106,000	9,041	4,040	6,059	300	19,440
1999	17,359	5,960	4,370	491	28,180	14,320	5,747	9,649	219	29,935
2000	4,815	3,498	5,164	569	14,046	9,638	6,660	13,811	172	30,281
2001	1,966	2,285	9,108	542	13,901	9,058	4,890	24,794	343	39,085
2002	3,341	2,060	18,079	290	23,790	6,791	4,632	21,106	624	33,156
2003	788	1,078	5,017	211	7,094	7,733	1,537	13,053	95	22,418
TOTAL	266,616	74,470	49,446	4,343	384,775	196,668	38,116	93,624	1,979	330,387

REPUBLIKA SRPSKA										
	REFUGEES					DPs				
	BOS	CRO	SER	OTH	TOTAL	BOS	CRO	SER	OTH	TOTAL
1996			7,925		7,925	136	58	61,613	21	61,828
1997	204	73	8,287	66	8,630	626	28	4,481		5,135
1998	1,279	257	2,458	6	4,000	6,765	265	3,080		10,130
1999	1,061	339	1,962	88	3,470	10,587	1,013	1,666	184	13,450
2000	2,818	1,336	139	268	4,661	22,461	456	362	277	23,556
2001	2,676	1,959	47	110	4,792	34,952	471	611	93	36,127
2002	9,119	2,107	134	99	11,489	29,511	351	585	106	30,553
2003	4,223	1,530	43	190	5,986	11,305	113	440	7	11,865
TOTAL	21,400	7,601	20,995	827	60,823	116,343	2,776	72,838	688	192,644

BRCKO DISTRICT										
	REFUGEES					DPs				
	BOS	CRO	SER	OTH	TOTAL	BOS	CRO	SER	OTH	TOTAL
2000						4,845	663	2		5,510
2001						4,032	599	329		4,960
2002	132	1,746	7		1,885	5,209	336	1,522		7,067
2003	17	60	2		79	574	262	612		1,448
TOTAL	149	1,806	9		1,964	14,660	1,880	2,465		19,005

TOTAL BOSNIA AND HERZEGOVINA										
	REFUGEES					DPs				
	BOS	CRO	SER	OTH	TOTAL	BOS	CRO	SER	OTH	TOTAL
1996	76,365	3,144	8,477	33	88,039	101,402	505	62,792	42	164,741
1997	74,756	33,568	11,136	820	120,280	39,447	10,191	8,452	205	58,295
1998	78,589	23,187	6,765	1,459	110,000	15,806	4,325	9,139	300	29,570
1999	18,440	6,299	6,332	579	31,650	24,907	6,760	11,315	403	43,385
2000	7,633	4,834	5,303	837	18,607	36,844	7,779	14,175	449	59,347
2001	4,842	4,244	9,155	652	18,693	48,042	5,960	25,734	436	80,172
2002	12,592	5,933	18,220	389	37,134	41,511	5,319	23,215	730	70,775
2003	5,028	2,668	5,062	401	13,159	19,612	1,932	14,105	102	35,751
TOTAL	278,065	83,877	70,460	5,170	437,562	327,671	42,771	168,927	2,667	642,036

S obzirom da se povratnička populacija ne prati po nacionalnoj pripadnosti osnovano je za pretpostaviti da je i povratak pripadnika nacionalnih manjina srazmjern njihovom učešću u stanovništvu prijeratne Bosne i Hercegovine.

Nakon popisa stanovništva ili druge vrste istraživanja biće moguće ustanoviti promjene u manjinskoj populaciji u pojedinim gradovima, opštinama i naseljenim mjestima u Bosni i Hercegovini.

Član 17.

" 1. Strane ugovornice se obavezuju da ne ometaju pravo pripadnicima nacionalnih manjina na uspostavljanje i održavanje slobodnih i miroljubivih kontakata sa druge strane granice sa osobama koje zakonito borave u drugim državama naročito sa onima sa kojima dijele etnički kulturni, jezički ili vjerski identitet ili zajedničko kulturno naslijeđe.

2. Strane ugovornice se obavezuju da ne ometaju pravo pripadnika nacionalnih manjina na učešće u djelatnostima nevladinih organizacija kako na državnom tako i na međunarodnom nivou."

Savjet ministara, vlade entiteta i niži organi vlasri nisu donosili ili preduzimali bilo kakve restriktivne mjere u pogledu saradnje ili kontakata pripadnika nacionalnih manjina ili njihovih asocijacija sa drugim državama odnosno onim sa kojima dijele zajedničke osobenosti i karakteristike. Vlasti su posebno pozdravljale i stimulisale učešće u nevladinim organizacijama kako unutar zemlje tako i na međunarodnom planu, o čemu je naprijed rečeno opširnije.

Član 18

" 1. Strane ugovornice će nastojati da zaključe, gdje je neophodno, bilateralne i multilateralne ugovore sa drugim državama, naročito susjednim, radi osiguranja zaštite pripadnika nacionalnih manjina.

2. Gdje je to potrebno Strane ugovornice će preduzeti mjere da ohrabre prekograničnu saradnju. "

S obzirom da Bosna i Hercegovina ima (priznaje) 17 manjinskih zajednica, od kojih 15 imaju, uslovno rečeno, svoje matične države, izuzetno je zainteresovana za sklapanje bilateralnih i multilateralnih ugovora sa drugim državama o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina. Prema Bosni Hercegovini do sada nije bilo inicijativa za zaključivanje ugovora iz ove oblasti. Bosna i Hercegovina ima inicijativu prema Republici Sloveniji o zaključivanju ugovora o zaštiti prava Slovenačke manjine u Bosni i Hercegovini odnosno zaštiti prava Bošnjaka, Hrvata i Srba iz Bosne i Hercegovine koji kao manjina žive u Sloveniji. Do realizacije ove inicijative još uvijek nije došlo.